

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA FILOZOFICKÁ

Diplomová práce

**Kulturní dědictví v kontextu památkové péče:
Vesnická památková zóna Radčice**

Bc. Michal Štolfa

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanitní studia

Diplomová práce

**Kulturní dědictví v kontextu památkové péče:
Vesnická památková zóna Radčice**

Bc. Michal Štolfa

Vedoucí práce:

Mgr. Zdeňka Michalová, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Děkuji Mgr. Zdeňce Míchalové, Ph.D. za odborné vedení, konzultace, cenné rady a připomínky, které mi během psaní bakalářské práce poskytla a za čas, který mi věnovala.

OBSAH

1 ÚVOD	1
1.1 POUŽITÁ LITERATURA	2
2 TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE	4
2.1 PAMÁTKOVÁ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE.....	4
2.2 OCHRANA PAMÁTKOVÝCH ÚZEMÍ.....	5
2.2.1 <i>Ochranné pásmo</i>	6
2.2.2 <i>Památková rezervace</i>	6
2.2.2.1 Městská památková rezervace.....	7
2.2.2.2 Vesnická památková rezervace	7
2.2.2.3 Archeologická památková rezervace.....	8
2.2.2.4 Ostatní památková rezervace	8
2.2.3 <i>Památková zóna</i>	8
2.2.3.1 Městská památková zóna.....	9
2.2.3.2 Krajinná památková zóna	9
2.2.3.3 Vesnická památková zóna	10
3 LIDOVÁ ARCHITEKTURA	16
3.1 STAVEBNĚ-HISTORICKÝ VÝVOJ ARCHITEKTURY NA VENKOVĚ	17
3.2 PLUŽINA	18
3.3 ZÁKLADNÍ TYPOLOGIE VESNIC DLE VZNIKU JEJICH FORMY PŮDORYSNÉHO USPOŘÁDÁNÍ.....	19
3.4 FORMY USPOŘÁDÁNÍ USEDLOSTI (DVORA)	20
3.5 TYPOLOGIE STAVEB LIDOVÉ ARCHITEKTURY	20
3.5.1 <i>Obytné stavení, dům</i>	21
3.5.2 <i>Hospodářské a další stavby v rámci usedlosti</i>	22
3.5.3 <i>Technické stavby typické pro venkovské prostředí</i>	24
3.5.4 <i>Obecní stavby</i>	25
3.5.5 <i>Sakrální stavby v lidové architektuře</i>	25
3.6 TYPY VENKOVSKÝCH STAVEB PODLE REGIONŮ V ČR	26
3.7 PŘEHLED VYBRANÝCH ARCHITEKTONICKÝCH PRVKŮ.....	28
4 VES RADČICE / PLZEŇ 7	30
4.1 VÝVOJ POČTU OBYVATEL A DOMŮ VSI RADČICE	30
4.2 HISTORIE VSI RADČICE	32
4.2.1 <i>První zmínka v pramenech</i>	32
4.2.2 <i>Archeologické nálezy na území Radčic</i>	32
4.2.3 <i>Radčice v období 14. – 19. století</i>	34

4.2.4 Radčice v období 20. a 21. století	36
4.3 HISTORICKY VÝZNAMNÁ A JINÁ ZAJÍMAVÁ MÍSTA	37
4.3.1 Základní škola	37
4.3.2 Hřbitov	37
4.3.3 Kříž na hřbitově	38
4.3.4 Kaple na hřbitově	38
4.3.5 Dům č. 53	38
4.3.6 Kříž v ulici Na Jívách	38
4.3.7 Kříž v Košutecké ulici	39
4.3.8 Skály pod zámečkem, Čertova kazatelna	39
4.3.9 Zámeček	39
4.3.10 Kalikovský mlýn a most	39
4.3.11 Les Kyjov a Mariánská kaple	40
4.3.12 Pamětní desky	40
5 VESNICKÁ PAMÁTKOVÁ ZÓNA RADČICE	42
5.1 PRÁVNÍ ASPEKTY	42
5.2 PRVKY SPADAJÍCÍ POD PAMÁTKOVOU OCHRANU	42
5.2.1 Kaple	43
5.2.2 Boží muka	44
5.2.3 Venkovská usedlost	46
5.2.4 Venkovská usedlost	47
5.2.5 Trafostanice	49
5.3 HODNOTNÁ LIDOVÁ STAVENÍ NA ÚZEMÍ VPZ RADČICE	49
5.3.1 Statek č. p. 5	50
5.3.2 Usedlost č. p. 6	50
5.3.3 Statek č. p. 7	51
5.3.4 Dvůr č. p. 8	51
5.3.5 Statek č. p. 10	51
5.3.6 Bývalá obecní pastouška č. p. 13	51
5.3.7 Usedlost č. p. 14	52
5.3.8 Stavba Hostince č. p. 15	52
5.3.9 Statek č. p. 16	53
5.3.10 Statek č. p. 31	53
5.3.11 Statek č. p. 17	53
5.3.12 Dům č. p. 18	54
5.3.13 Statek č. p. 26	54
5.3.14 Dům č. p. 27	55

5.3.15 Někdejší hostinec č. p. 86	55
5.3.16 Areál mlýnu	55
5.4 KATEGORIZACE OBJEKTŮ LEŽÍCÍCH NA ÚZEMÍ VPZ RADČICE	56
5.5 SHRUTÍ HODNOTY A SOUČASNÉHO STAVU VPZ RADČICE	57
5.6 SROVNÁNÍ VPZ RADČICE S OSTATNÍMI ZÓNAMI OKRESU	57
5.7 BUDOUCÍ ŽIVOT VESNICKÉ PAMÁTKOVÉ ZÓNY	59
7 SEZNAM V PRÁCI ČASTO UŽÍVANÝCH ZKRATEK	61
8 ZÁVĚR	62
9 ZDROJE	64
9.1 TIŠTĚNÉ ZDROJE	64
9.2 INTERNETOVÉ ZDROJE	66
9.3 PRÁVNÍ ZDROJE	70
10 PŘÍLOHA	71
10.1 SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH	71
10.2 OBRAZOVÉ PŘÍLOHY PRÁCE	74

1 Úvod

Tato diplomová práce s názvem **Kulturní dědictví v kontextu památkové péče** s podtitulem **Vesnická památková zóna Radčice** se především věnuje problematice konkrétního památkově chráněného území se statusem vesnická památková zóna a předmětu jeho ochrany – lidové architektuře.

Výběr tématu diplomové práce má několik důvodů. Autorův značný zájem o danou problematiku památkové péče a vesnické lidové architektury je samozřejmý a podmíněný faktem, že sám žije v obci Radčice, MO 7 – Plzeň, a dům, který vlastní, je na samé hranici vesnické památkové zóny Radčice. Dále jsou to autorovy volnočasové aktivity, kdy aktivně cestuje po celém území České republiky v rámci jím založeného projektu Czechvisitors¹, jehož cílem je navštívit každou obec v zemi a všechny její místní části, pakliže je obec rozdělena. V současné době (duben 2023) je počet navštívených území téměř 700 míst (obce i jejich místní části). Poznatky z cest, a především fotodokumentace architektury a jiných architektonicky či kulturně-historicky nejzajímavějších objektů a prvků v daném místě, se poté sdílí na sociální síti. Autor této práce je tedy v kontaktu s prostředím venkovské i městské architektury a prostřednictvím diplomové práce se tak seznamuje s jejich teoretickými aspekty.

Hlavním cílem práce je adekvátně charakterizovat plošnou ochranu území neboli památkové rezervace a zóny. Zvláštní důraz je kladen na prostředí vesnických památkových zón v okrese Plzeň-město, ve kterém se nachází kromě zkoumané VPZ Radčice také dalších devět vesnických památkových zón. Dále se autor práce zaměří na předmět ochrany, jejímž obsahem jsou zejména vesnická lidová architektura a její rysy či typologie, charakteristické stavby a podoby takové architektury.

Dalším cílem je přiměřené zmapování minulosti, současnosti a nastínění možné budoucnosti vesnické památkové zóny v obecném měřítku, avšak též z konkrétního hlediska v souvislosti s VPZ Radčice. V neposlední řadě se autor práce pokusí vystihnout architektonickou hodnotu objektů na zkoumaném území. Jedná se primárně o čtyři objekty samostatně chráněné jako kulturní památky ale i jiné hodnotné prvky dotvářející charakter historické vsi.

¹ Spoluzakladatel projektu a fellow-traveller autora práce je Mgr. Tomáš Robert Lörincz, LL.M.

Významným aspektem práce je též srovnání hodnot zkoumané vesnické památkové zóny Radčice s ostatními zónami na území okresu Plzeň-město.

Seznámení se s prostředím VPZ v tomto okrese je též podmíněno absolvováním osobní cesty do všech z takto chráněných území a fotografickým zachycením současného stavu nejhodnotnějších objektů v dané chráněné lokalitě.²

1.1 Použitá literatura

Proud vědeckého zkoumání historických vsí v okrese Plzeň-město, lidové architektury a památkové péče o ně, se téměř slučuje s použitou literaturou v diplomové práci. Autor práce čerpá z literatury známých autorů a teoretiků, kteří jsou v této oblasti odborníky.

V první řadě je nutné uvést dvě jména, která velice úzce souvisí s územím Plzeňského kraje a památkově chráněnými územími: Karel Foud a Tomáš Karel. Oba autoři jsou pracovníky Národního památkového ústavu v Plzni. Autor práce využívá jejich díla *Lidová architektura-město Plzeň*, která mapuje kdysi samostatné plzeňské vsi, dnes většinou tvořící součást města a jejich dochovanou architekturu. Další jejich dílo, *Lidová architektura – okres Plzeň-sever*, vytvořené ještě s teoretiky Irenou Bukačovou a Jiřím Křemenákem, zaměřující se na stejnou problematiku, s rozdílem zkoumání jiného okresu, je v práci citováno též.

V druhé řadě se jedná o jméno Jan Pešta, který je odborníkem na téma lidového stavitelství a jeho metodika *Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel* byla autorovi diplomové práce velice nápomocna, protože svým rozsahem a obsahem dílo pokrývá téměř celou škálu aspektů, přinášející právě tento specifický druh architektury.

Dále je pro práci velice důležité dílo *Povídání o Radčicích aneb 53 zastávek v obci na místech historicky cenných nebo jinak významných a pozoruhodných* Vladimíra Jeníčka, kronikáře vsi Radčice v letech 1987 až do jeho smrti v roce 1998. Dílo bylo dokončeno v roce 1992 a jak už název vypovídá, text sice není ve své podstatě odborný, ale má velké informativní kvality, které autorovi práce pomohly pochopit širší souvislosti v rámci tvorby práce. *Povídání* je rozsáhlý strojopis a mapuje jak historii vsi, tak autorovu

² Historické fotografické zachycení objektů se v práci neobjevuje z důvodu rozsáhlého pojetí tématu současného vesnického chráněného prostředí v okrese Plzeň-město. Cílem je zachytit především současný stav památek a hodnotných objektů.

současnost (konec 80. a poč. 90. let 20. stol.). Velká část díla popisuje místa přímo ve vsi, ale i v blízkém okolí, ne však z odborného pohledu, ale z pohledu obyvatele Radčic, s citem pro místní tradici a znalostmi informací z děl bývalých kronikářů J. Soukupa, V. Vočadla a jeho syna stejného jména, J. Panušky, J. Rumla a též pamětníků, kteří v dnešní době již nežijí. Pro autora práce má tudíž dílo velkou hodnotu. Naopak plně odborné dílo užité při práci, v hlavní řadě v kapitolách o hodnotných staveních a chráněných prvcích na území zkoumané vesnické památkové zóny, je *Radčice. Stavebně-historický průzkum vsi*. historika architektury Jana Anderleho.

Dále lze zmínit historiky Marii Malivánkovou-Waskovou, Václava Chmelíře nebo Martina Čechuru, kteří se v dílech zabývali historií vsi Radčice. Malivánková-Wasková se ve své studii *Starší dějiny vsi Radčice (č. ob. Plzeň) v písemných pramenech*, zaměřila na výzkum písemných archiválií a materiálů, mapující právě starší minulost historické vsi, kterou Radčice bezesporu jsou. Autor Václav Chmelíř a jeho studie *Dosud neznámé rytířské sezení v Radčicích u Plzně* publikovaná v badatelském zpravodaji klubu Augusta Sedláčka *Hláska*, který se zaměřuje na historii vsí, hradů, tvrzí a jiných objektů je též příkladem daného diskurzu. Jde o studii, pojednávající o teorii existence vrchnostenského dvora, nacházejícího se na území dnešního stavení č. p. 12 (teorie je více popsána v samostatné podkapitole o tomto stavení). Chmelíř ve studii čtenáři velice dobře a podrobně objasnil historii vsi. Správnost teorie, je však stále ve formě hypotéz, k jejímu vyjasnění by však pomohl hlubší archeologický výzkum. Historik Martin Čechura zachází ve své studii *Raně středověké osídlení v Plzni-Radčicích* ještě dále do historie a analyzuje poznatky z archeologických průzkumů na území zkoumané vsi.

2 Teoretická část práce

Tato kapitola pojednává o památkové péči a plošné (územní) památkové ochraně. Jsou v ní uvedeny a stručně charakterizovány typy plošně chráněných území, a to památkové rezervace a zóny. Konkrétněji kapitola pojednává o tématu vesnických památkových zón v České republice a v okrese Plzeň-město, neboť konkrétním předmětem zkoumání této práce je právě jedna z vesnických památkových zón v okrese Plzeň-město. Tato plošně chráněná území charakterizuje Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy jako „homogenní skupiny městských nebo venkovských budov pozoruhodné svým historickým, archeologickým, uměleckým, vědeckým, společenským nebo technickým významem, které jsou navzájem dostatečně spojené, aby představovaly topograficky vymezené jednotky.“³

2.1 Památková péče v České republice

Památkovou péčí lze pojmenovat soubor opatření, jejichž hlavním cílem je ochrana a zachování kulturního dědictví České republiky. Kulturní dědictví je pojem poměrně široký a lze do něho zařadit nemovité památky, jimiž jsou zejména historické budovy (např. zámky, hrady a tvrze, kulturní, městské a vesnické domy či sakrální stavby odlišných typů a velikostí), různé památníky a další objekty připomínající důležité události, archeologická naleziště, ale také území s památkovou hodnotou, vyznačující se specifickým urbanismem či kvalitním stavem zachované historické zástavby. Do kulturního dědictví zařazujeme i památky movité, vyznačující se tím, že nejsou fyzicky spojeny se zemí. Jako příklad možno jmenovat výtvarná, umělecká nebo technická díla, hudební památky, archeologické nálezy nebo také předměty spojené s kulturou a historií.

Vzhledem k často velmi vysoké hodnotě památek je důležitý odborný přístup při konzervaci, restauraci, rekonstrukci a údržby památek obecně, což je doménou odborné organizace *Národní památkový ústav* zřízené *Ministerstvem kultury*, která zároveň památky dokumentuje, eviduje a stará se o výzkumnou, vzdělávací či poradenskou činnost. Péče a ochrana památek však není jen úkolem odborníků a institucí, ale *společné střežení a rozvíjení zděděného přírodního a kulturního, hmotného a duchovního*

³ Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy, čl. 1

*bohatství*⁴ je vtisknuto přímo v preambuli Ústavy České republiky, a tudíž by se mělo jednat o cíl každého občana naší země.

Co se týče památek, rozlišují se na kulturní památky a národní kulturní památky. Kulturní památky jsou hodnotná díla úzce spjata s historií a kulturou. Národní kulturní památka lze charakterizovat jako nejvýznamnější součást české kultury a národa, a je vyhlášována Vládou ČR.

Dále jde o chráněná památková území (kap. 2.2). Na území ČR se nachází 16 území, která hodnotou přesahují rámec republiky a jsou zapsány do *Seznamu světového dědictví UNESCO*.

2.2 Ochrana památkových území

Památkově chráněná území jsou památkové rezervace (městské, vesnické, archeologické a ostatní) a památkové zóny (městská, vesnická a krajinná). Tato forma je přímou ochranou památek, jejich souborů a jejich okolního prostředí. Všechny objekty a plochy na chráněném území jsou předmětem památkové ochrany či zájmu a odborná organizace státní památkové péče je ve smyslu zákona ČNR č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb., zákona ČNR č. 242/1992 Sb., zákona č. 361/1999 Sb., zákona č. 122/2000 Sb., 14 zákona č. 132/2000 Sb., zákona č. 146/2001 Sb. a zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 18/2004 Sb. a zákona č. 186/2004 Sb.), plně zmocněna vyjadřovat se k veškerým stavebním aktivitám v takovém území, a tím ovlivňovat zachování jejich hodnot či vývoj zástavby.⁵

Je nasnadě uvést, v čem tkví rozdíl mezi památkovou zónou a památkovou rezervací. Jde především o stupeň kvality, hodnoty, historického významu zástavby či prostředí nebo také počtu kulturních památek v daném chráněném území. U památkových zón jsou tyto parametry s porovnáním s rezervacemi nižší, jejich zástavba prokazuje nižší kulturně-historickou hodnotu. Ve vesnickém prostředí (tj. vesnických památkových zónách a rezervacích) bývají mezi zónami a rezervacemi rozdíly v památkové hodnotě menší.

⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

⁵ KIBIC K., KUČA K., KUČOVÁ V. *Novostavby v památkově chráněných sídlech*. NPÚ: Generální ředitelství, Praha, 2004. ISBN 80-86234-54-1, 151 s.

2.2.1 Ochranné pásmo

O ochranném pásmu v souvislosti s památkovou péčí lze hovořit jako o oblasti či prostoru kolem památky (památek) nebo památkového území (rezervace a zóny), které jsou určeny k zachování a ochraně jejich kulturních a historických hodnot a významů. Pásmo je stanoveno zákonem o státní památkové péči, stejně tak jako určitá omezení a pravidla, která mají zabraňovat poškození památky nebo jejího okolí. Jedná se zpravidla o omezení stavebních prací a výstavby nových rušivých elementů, které by poškodily charakter a význam památky a jejího okolí.

Stanovení ochranného památkového pásma má za cíl především to, aby se eliminovaly rušivé stavby či jiné prvky v okolí kulturní památky nebo chráněného území a aby se nezměnil pohled na kulturní památku z různých úhlů i z větší vzdálenosti a panoramatické výhledy na chráněné území.

2.2.2 Památková rezervace

Památkovou rezervaci zákon o státní památkové péči definuje jako území, jehož charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů, které vláda ČR nařízením prohlašuje jako celek za památkovou rezervaci a stanovuje podmínky pro zabezpečení její ochrany. Tyto podmínky se mohou v potřebném rozsahu vztahovat i na nemovitosti na území památkové rezervace, které nejsou kulturními památkami. Vláda ČR nařízením stanovuje obecné podmínky zabezpečování státní památkové péče v památkových rezervacích. Podle prostředí a charakteru zástavby se rezervace rozlišují na městské, vesnické, archeologické a ostatní rezervace.

Památkové rezervace jsou převážně velmi cenná dochovaná území v prostředí měst nebo vsí. Vyznačují se vysoce kvalitní urbanistickou strukturou, historickým půdorysem sídla, tj. parcelace uličních sítí s výstavbou v původním vzhladu a rozměru (např. fasády staveb) a s větším výskytem kulturních památek či dalších hodnotných objektů na daném území. Součástí dosahu Památkové rezervace jsou uprostřed měst či vsí zachovaná veřejná prostranství, parky, zahrady, výtvarné doplňky, drobná architektura a inventář, podzemní prostory pod nimi či zachování panoramatických pohledů na dominanty v rezervaci.⁶

⁶ Národní památkový ústav, Památkově chráněná území [online]

2.2.2.1 Městská památková rezervace

V prostředí měst se rezervace vymezují především na území historických jader středověkého původu a na významnou novověkou či moderní zástavbu z 19. a 20. stol. v centru měst nebo na specifické historicko-kulturní stavební celky jako jsou pevnosti v Terezíně nebo Josefově. Mezi nejznámější městské památkové rezervace v České republice patří historická jádra měst např. v Telči, Českém Krumlově, Táboře, Chebu, Kroměříži, Žatci, Kutné Hoře či Praze, Brně a Olomouci.

Na území Plzeňského kraje v okrese Plzeň-město se nachází jedna městská památková rezervace. Jedná se o historické jádro města Plzně jako doklad gotického urbanismu. Území tvoří soubor městských domů a dalších historických staveb, dotvořený v 19. a 20. století.⁷

2.2.2.2 Vesnická památková rezervace

V prostředí venkova památkové rezervace chrání celky s různorodou stavební tradicí venkovského typu s větším sepětím s místním přírodním prostředím, které ovlivnilo jak použití materiálů či podobu zástavby, tak architektonické detaily. Na území České republiky se tyto stavební tradice v různých oblastech pozoruhodně liší nebo prolínají a *vykreslují tak obraz typologické, konstrukční, uměleckořemeslné i kulturní bohatosti*⁸.

Mezi nejznámější vesnické památkové rezervace na území České republiky patří Holašovice (zapsané do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO), Komárov, Blatnice pod Svatým Antonínkem, Dobřeň a Dešov. Na území Plzeňského kraje se v současné době nachází pět vesnických památkových rezervací. Tři z nich leží na území městského obvodu Plzeň 2-Slovany, jimiž jsou Božkov, Černice a Koterov. Dále pak vesnická památková rezervace Dobruška v okrese Klatovy a vesnická památková rezervace Ostrovec v okrese Rokycany.⁹

⁷ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň [online]

⁸ Národní památkový ústav, Památkově chráněná území [online]

⁹ Výpis památkově chráněných území Plzeňského kraje [online]

2.2.2.3 Archeologická památková rezervace

V současné době je na území České republiky osm archeologických památkových rezervací. Jsou to převážně hradištní útvary, kromě jedné rezervace, a to Libodřického mohylníku z mladší doby bronzové ve středních Čechách.¹⁰

2.2.2.4 Ostatní památková rezervace

V České republice se nacházejí dvě ostatní památkové rezervace. Nelze je totiž zařadit do žádného z výše uvedených typů památkové rezervace. První takové místo je unikátní sídlo s lázeňským a duchovním areálem Kuks, vystavěný v barokním slohu s bohatou sochařskou výzdobou sochaře Matyáše Bernarda Brauna, považovanou za špičku evropského barokního sochařství v plenéru.¹¹ Druhým územím tohoto typu je hutnická památka z poloviny 18. století Stará huť v Josefovském údolí u Olomoučan.¹²

2.2.3 Památková zóna

Památková zóna je zákonem o státní památkové péči definována jako území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty. Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem prohlašuje toto území či jeho část opatřením obecné povahy za památkovou zónu a určuje podmínky její ochrany. Podrobnosti o prohlašování památkových zón stanovuje obecně závazný právní předpis.¹³ Tato práce je zaměřena na vesnické památkové zóny, jež vznikly nabytím účinnosti vyhlášky Ministerstva kultury č. 249/1995 Sb. ze dne 22.09.1995, o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny (dále jen „vyhláška Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny“). Podle charakteru zástavby a prostředí se památkové zóny rozlišují na krajinné, městské a vesnické zóny.

Zástavba na území památkových zón má převážně dobře dochovaný půdorys i zástavbu, která však v některých případech může být v minulosti narušena rušivou intervencí jiné

¹⁰ Národní Památkový Ústav, Památkově chráněná území [online]

¹¹ Ibidem

¹² Ibidem

¹³ Zákon České národní rady o státní památkové péči, č. 20/1987 Sb., část první, §6

zástavby a architektonický obraz tak může být neucelený. Rysem památkové zóny je i menší kvantita kulturních památek v rámci daného území.

2.2.3.1 Městská památková zóna

Status městské památkové zóny chrání města s jádry středověkého původu, ale též renesanční, barokní či klasicistní zástavbu v nich. Mezi takto chráněnými územími lze najít lázeňská města, jako jsou Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Luhačovice, města související s průmyslovou výrobou, jimiž jsou Vítkovice a Přívoz na území Ostravy, celky s činžovními domy, typické pro městské části Vinohrady, Karlín a Dejvice v Praze, či novodobé vilové čtvrti z 20. stol.

V Plzeňském kraji se nachází celkem 19 městských památkových zón. Dvě z nich, Plzeň-Bezovka a Plzeň-Lochotín, se nacházejí na území okresu Plzeň-město.¹⁴

2.2.3.2 Krajinná památková zóna

Krajinná památková zóna je jeden z druhů památkové zóny. Krajinnou památkovou zónu lze charakterizovat jako: „*Kombinovaná díla člověka a přírody, jimiž jsou oblasti částečně zastavěné a dostatečně charakteristické a homogenní, aby byly topograficky vymezitelnými jednotkami, která jsou pozoruhodná svým historickým, archeologickým, uměleckým, vědeckým, společenským nebo technickým významem.*“¹⁵

Teoretik Lipský poukazuje na pět skupin typů kulturních krajín. Jsou to oblasti dlouhodobě tradičně kultivované venkovské krajiny s charakteristickou sídelní strukturou, krajinné kompozice vázané na významné architektonické soubory, hospodářské feudální celky v zemědělské krajině, kultivační a technické úpravy v krajině a kulturně a historicky významné krajiny.¹⁶ Významné krajinné památkové zóny jsou např. Lednicko-valtický areál, bojiště u Slavkova nebo Zahrádecko.

¹⁴ Výpis památkově chráněných území Plzeňského kraje [online]

¹⁵ Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy, čl. 1

¹⁶ LIPSKÝ, Zdeněk. *Krajinné památkové zóny jako nástroj ochrany historické kulturní krajiny* [online]

2.2.3.3 Vesnická památková zóna

Na území České republiky se nachází celkem 216 území spadající pod právní a památkovou ochranu typu vesnická památková zóna. I tato území dokládají bohatost stavebních a typologických forem venkovské zástavby.¹⁷

Pro lepší přehlednost je níže vložena tabulka znázorňující název kraje a počet vesnických památkových zón na území daného kraje.¹⁸ Z tabulky vyplývá, že kraj s největším počtem těchto území je Jihočeský s 56 VPZ, dále kraj Plzeňský s 44 VPZ (viz podkapitola 2.2.3.3.2) a nakonec Středočeský kraj s 26 VPZ. Naopak nejmenší počet těchto území je v kraji Zlínském, v němž se nachází pouze tři VPZ, a kraj Vysočina o pěti VPZ.

Praha	7	Královéhradecký kraj	14
Středočeský kraj	26	Pardubický kraj	3
Jihočeský kraj	56	Kraj Vysočina	5
Plzeňský kraj	44	Jihomoravský kraj	9
Karlovarský kraj	8	Olomoucký kraj	11
Ústecký kraj	13	Moravskoslezský kraj	6
Liberecký kraj	11	Zlínský kraj	3

Plzeňský kraj je obecně v oblasti zachovaných památek a historických území velice bohatý. V roce 2023 se zde nachází 44 vesnických památkových zón. Znamená to pro kraj druhé největší číslo v České republice. Prvenství v počtu vesnických památkových zón má kraj Jihočeský.

2.2.3.3.1 Vesnická památková zóna v okrese Plzeň-město

V okrese Plzeň-město se v současné době nachází deset památkově chráněných vesnických zón, jimiž jsou Dýšina, Kyšice, Plzeň-Křimice, Plzeň 1-Bolevec, Plzeň 4-Bukovec, Plzeň 4-Červený Hrádek, Plzeň 4-Lobzy, Plzeň 4-Újezd, Tymákov a Plzeň 7-

¹⁷ Národní Památkový Ústav, Památkově chráněná území [online]

¹⁸ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: seznam Vesnických památkových zón [online]

Radčice. Prvních devět z nich jsou stručně představeny v následujících podkapitolách. Desáté VPZ Plzeň 7-Radčice je věnována samotná kapitola číslo 5.

Všechny uvedené vesnické památkové zóny byly autorem této práce před jejím odevzdáním navštíveny a fotograficky zdokumentovány.

2.2.3.3.1.1 Vesnická památková zóna Dýšina

Vesnická památková zóna Dýšina vznikla na základě vyhlášky Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny. V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2293. Zóna se nachází v obci Dýšina, přibližně 8 km severovýchodně od centra Plzně, na území kat. č. 1000084813 – Dýšina.

Na návsi se po jejím obvodu nachází několik rozlehlých statků a okolo hlavní komunikace je vystavena skupina drobných usedlostí a prvorepublikových vil. Jedná se o významný soubor zděné architektury a lidového klasicismu 19. století na Plzeňsku.¹⁹

Aktuálně chráněnými prvky na území VPZ jsou: brána s brankou venkovské usedlosti na nám. Míru č. p. 4 a č. p. 36; venkovské usedlosti na nám. Míru. č. p. 8, č. p. 24, č. p. 25 a č. p. 27; původně gotický kostel Nejsvětější Trojice a sv. Šimona a Judy ze 14. století; venkovská usedlost v ulici V. Brožíka č. p. 3 s hodnotným uličním průčelím a chlévy; venkovská usedlost na nám. Míru č. p. 20; fara v ulici Plzeňská č. p. 1, barokní dílo plzeňského stavitele Jakuba Augustona; venkovská usedlost v ul. Školní č. p. 67; venkovská usedlost v ul. 5. května č. p. 19 a venkovská usedlost Skokovský dvůr, cenná klasicistní selská usedlost, jež je součástí původní středověké zástavby obce.²⁰

2.2.3.3.1.2 Vesnická památková zóna Kyšice

Vesnická památková zóna Kyšice nabyla účinnosti vyhláškou Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny. V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2296. Zóna se nachází v obci Kyšice, která leží cca 10 km východně od centra Plzně, na území kat. č. 1000084816 – Kyšice.

Kyšice jsou vsí s obdélníkovou návší, na které lze nalézt zástavbu tvořící skupina rozlehlých dvorů. Na jihovýchodě lokality sledujeme soubor drobných usedlostí. Jedná

¹⁹ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Dýšina [online]

²⁰ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Dýšina, seznam chráněných prvků [online]

se o cenný soubor staveb lidového klasicismu se zděnými branami a zdobnými průčelími obytných domů a patrových sýpek.²¹

Aktuálně chráněnými prvky na území VPZ jsou: zděná klasicistní kaple z roku 1827 na návsi; venkovská usedlost č. p. 34, představující vrcholnou formu lidového klasicismu na Plzeňsku, výstavba datována na rok 1851; brána, branka a sýpka venkovské usedlosti klasicistního původu a chlévy bývalé zemědělské usedlosti č. p. 9 s množstvím dochovaných původních hodnotných uměleckořemeslných detailů a konstrukcí.²²

2.2.3.3.1.3 Vesnická památková zóna Plzeň-Křimice

Vyhláškou Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny dala za vznik též vesnické památkové zóny Plzeň-Křimice. V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2280. Zóna se nachází v městském obvodu Plzeň 5-Křimice města Plzně, na území kat. č. 1000084800 – Plzeň-Křimice.

Jedná se o ves s první zmínkou již v roce 1251. V 15. století je na území vsi datována tvrz, na jejímž místě se nyní nachází zámek. Architektonický soubor staveb na území vsi obsahuje prakticky všechny druhy vesnické zástavby mimořádné kvality. Naleznete zde přízemní, většinou klasicistní usedlosti s branami a štíty, hospodářské objekty, zámek a barokní, klasicistní a empírové objekty související se zámeckým provozem a významné barokní sochy.²³

Aktuálně chráněnými prvky na území VPZ jsou: socha sv. Jana Nepomuckého z přelomu 17. a 18. století; sousoší Piety známého plzeňského sochaře Lazara Widmanna na návsi; zámek a jeho areál vystavěný na pozůstatcích původní tvrze, klasicistně upravený, v areálu barokní plastiky již zmiňovaného sochaře Widmanna; venkovský dům č. p. 55/2, dříve vrchnostenská bednárna pro zámecký pivovar, a venkovská usedlost s pozdně barokní sýpkou č. p. 39/3 na Křimickém náměstí.²⁴

2.2.3.3.1.4 Vesnická památková zóna Plzeň 1-Bolevec

Vesnická památková zóna Plzeň 1-Bolevec vznikla vyhláškou Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny.

²¹ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Kyšice [online]

²² Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Kyšice, seznam chráněných prvků [online]

²³ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Křimice [online]

²⁴ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Křimice, seznam chráněných prvků [online]

V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2281. Zóna se nachází v městském obvodu Plzeň 1, kat. č. 1000084801 – Plzeň 1-Bolevec.

Bolevec je ves středověkého založení a má velkou trojúhelníkovou náves s převážně zděnými usedlostmi. V současné době historickou zástavbu původní vsi obklopuje rozsáhlé sídliště.²⁵

Aktuálně chráněnými prvky na území VPZ jsou: venkovská usedlost s obytným stavením, chlévy, sýpkou, stodolou, kolnou a dvěma branami s kamenným portálem na Bolevecké návsi č. p. 1/3, mimořádně hodnotná klasicistní usedlost, nemající v celé oblasti českého západu obdoby; venkovská usedlost v Hynaisově ulici č. p. 7/1,3 s původně renesanční sýpkou a stavením s roubeným jádrem; venkovský dům na Bolevecké návsi a v ul. Hynaisova; a čtvero božích muk – Gryspekovská boží muka (1606), boží muka v Plaské ulici (1666), Pechatovská boží muka (1690) a boží muka z konce 17. století na Bolevecké návsi.²⁶

2.2.3.3.1.5 Vesnická památková zóna Plzeň 4-Bukovec

Vesnická památková zóna Plzeň 4-Bukovec vznikla vyhláškou Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny. V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2282. Zóna se nachází v městském obvodu Plzeň 4, na území kat. č. 1000084802 – Plzeň 4-Bukovec. Ves nejpozději vrcholně středověkého původu má drobnou trojúhelnou náves s převažující klasicistní zděnou zástavbou. Návsi dominuje šestiboká kaple.²⁷

VPZ aktuálně nemá žádné konkrétní chráněné prvky.

2.2.3.3.1.6 Vesnická památková zóna Plzeň 4-Červený Hrádek

Vesnická památková zóna Plzeň 4-Červený Hrádek nabyla účinnosti vyhláškou Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny. V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2284. Zóna se nachází v městském obvodu Plzeň 4, na území kat. č. 1000084804 – Plzeň 4-Červený Hrádek.

²⁵ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 1-Bolevec [online]

²⁶ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 1-Bolevec, seznam chráněných prvků [online]

²⁷ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4-Bukovec [online]

Ves má trojúhelnou náves pozdně středověkého založení, na které lze najít skupinu rozlehlých usedlostí, statků se zděnými klenutými klasicistními branami většinou z přelomu 18. a 19. století a novobarokní kapli.²⁸

Aktuálně chráněnými prvky na území VPZ jsou návesní kaple sv. Šimona a Judy z konce 19. století a venkovská usedlost v klasicistním stylu v ulici K Bukovci č. p. 68/1, mající netypicky členěný štít.²⁹

2.2.3.3.1.7 Vesnická památková zóna Plzeň 4-Lobzy

Vesnická památková zóna Plzeň 4-Lobzy vznikla účinností vyhlášky Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny. V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2285. Zóna se nachází v městském obvodu Plzeň 4, na území kat. č. 1000084805 – Plzeň 4-Lobzy.

Lobzy jsou vsí středověkého založení. Náves je zde drobná, svažitá a trojúhelná s převažující zděnou zástavbou klasicistního původu.³⁰

Aktuálně chráněnými prvky na území VPZ jsou: na Rolnickém náměstí nacházející se venkovská usedlost č. p. 2/4 a areál rychty č. p. 1/5, a též urbanisticky hodnotný areál z 19. století.³¹

2.2.3.3.1.8 Vesnická památková zóna Plzeň 4-Újezd

Vesnická památková zóna Plzeň 4-Újezd vznikla nabytím účinnosti vyhlášky Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny. V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2283. Zóna se nachází v městském obvodu Plzeň 4, na území kat. č. 1000084803 – Plzeň 4-Újezd.

Ves Újezd má nepravidelnou náves, pravděpodobně nejpozději vrcholně středověkého původu, tvořenou převážně zděnou klasicistní zástavbou. Na západě návsi lze spatřit velké usedlosti s branami, na severovýchodě naleznete bývalý barokní vrchnostenský dvůr.³²

²⁸ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4-Červený Hrádek [online]

²⁹ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4-Červený Hrádek, seznam chráněných prvků [online]

³⁰ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4 – Lobzy [online]

³¹ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4 – Lobzy, seznam chráněných prvků [online]

³² Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4 – Újezd [online]

VPZ Újezd v současné době nemá žádné aktuálně chráněné prvky.

2.2.3.3.1.9 Vesnická památková zóna Tymákov

Nakonec zde máme vesnickou památkovou zónu Tymákov, která taktéž vznikla okamžikem nabytí účinnosti vyhlášky Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny. V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2282. Zóna se nachází v obci Tymákov přibližně 14 km jihozápadně od centra města Plzně a je zapsaná na území kat. č. 1000084810 – Plzeň 4-Tymákov.

Tymákov je vsí středověkého původu se zástavbou situovanou do dvou celků. V severní části se nachází náves se zástavbou velkých přízemních statků plzeňského typu, které mají bohatě zdobené brány, štítově orientované zděné domy a špýchary vystavěné v polovině 19. století. Ve druhé části vsi je pak možno nalézt kapli a převážně zděnou zástavbu z 2. pol. 19. století.³³

Aktuálně chráněnými prvky na území VPZ jsou: rychta č. p. 1 s roubeným obytným stavením a hospodářským zázemím; špýchar a vjezd venkovské usedlosti č. p. 69 s dochovanou původní klasicistní sýpkou; venkovská usedlost U Balíčků č. p. 71 s roubeným obytným stavením, zděnou patrovou sýpkou a vročenou bránou a venkovská usedlost č. p. 58 z přelomu 19. a 20. stol.³⁴

³³ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Tymákov [online]

³⁴ Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Tymákov, seznam chráněných prvků [online]

3 Lidová architektura

Autor práce považuje za velmi důležité v práci pojednat o lidové architektuře, protože především památkové zóny (těž rezervace) ve vesnickém prostředí chrání primárně tento typ specifické architektury. Co se týče terminologie, v kapitole i v celé práci je užíváno pro tento typ architektury přívlastků lidová, vesnická, venkovská či selská, neboť se vyskytují hojně i v literatuře pojednávající o tomto tématu a jsou mezi jejich významy jen malé nuance, které nejsou předmětem této práce.

Kapitola se zaměřuje na stavebně-historický vývoj architektury na venkově, seznamuje se základní sídelní strukturou – plužinou, která je důležitá pro uvědomění si úplného počátku venkovských sídel, dále se stručně věnuje typům vsí z hlediska půdorysů a formám uspořádání usedlostí. Více se kapitola konkrétně věnuje typologii staveb lidové architektury, a to jak obytným stavením, tak hospodářským a dalším stavbám v areálech usedlostí a více stručně poté ostatním stavbám charakteristickým pro prostředí vsí (stavby technické, obecní a sakrální). Kapitolu ukončuje pojednání o regionální rozmanitosti architektury a faktorech ovlivňujících vzhled staveb nacházejících se na daném území. Samotný závěr kapitoly pak představuje stručný přehled vybraných architektonických prvků, které lze pozorovat na staveních vesnického charakteru.

Lidová architektura či lidové stavitelství jsou pojmy používané pro historické stavební dědictví vesnice a malého města, zvláště pro stavby obytné a hospodářské či zemědělské, které většinou vznikaly prací místních řemeslníků, zejména zedníků, tesařů anebo kameníků. Pojem je mnoha autory rozšířen také na vesnické technické stavby, mezi něž patří např. mlýny, valchy či kovárny, nebo na drobnější sakrální stavby, mezi něž se řadí kapličky, boží muka, křížky a poklony. Lidovou architekturu tedy lze charakterizovat jako *„stavební a s ním spojený výtvarný projev vesnického (venkovského) obyvatelstva, formovaný tradičním kolektivním společenským vnímáním a danými geografickými podmínkami.“*³⁵

³⁵ PEŠTA, Jan. *Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel*, NPÚ, Praha, 2014 ISBN: 978-80-86516-78-3, 170 s, str. 25-26

3.1 Stavebně-historický vývoj architektury na venkově

V této podkapitole je stručně představen historický vývoj zástavby jakožto lidové architektury. Autor práce to považuje za důležité především z důvodu, že vývoj této specifické architektury na území České republiky do určité doby není totožný s vývojem klasických slohů architektury. Obecně lze vymezovat dobu vzniku staveb na těchto 6 základních časových rozhraní:

15. stol. - počátek 17. stol., v literatuře období známé též jako předbělohorská doba. Z tohoto období jsou dochované nejstarší stavby, a to především roubené stavby, kamenné domy a sýpky, u kterých se objevuje kombinace gotických a renesančních prvků. Gotice a renesanci toto období slohově odpovídá.³⁶

Období 17. a 18. stol. přibližně odpovídá baroknímu slohu. Jde o dobu, kdy se země vzpamatovávala z třicetileté války, která mnoho vesnic a architektury v nich zničila. Při srovnání s předešlou etapou jde o úpadek kvalitativní úrovně architektury. Druhá pol. 18. stol. je ale ve znamení obratu a stavby se tak vrací na vysokou řemeslnou kvalitativní úroveň s vytvářením různých regionálních forem lidové architektury a zároveň představuje vrchol dřevěné architektury, vystavěné technikami roubení a hrázdění.³⁷

Období konce 18. a první pol. 19. stol. se vyznačuje velkým růstem počtu ale i kvality venkovské výstavby, která má pozdě barokní, ale hlavně klasicistní charakter. Začíná převažovat architektura zděná v důsledku reforem osvětlenství a částečného zákazu výstavby ze dřeva z roku 1816.³⁸

Pro období druhé pol. 19. stol. až počátku 20. stol. je velice typické zahrnutí eklekticismu, secese, pozdního klasicismu i barokních principů do lidové architektury, které se říkalo *selské baroko*, vyznačující se značnou zdobností výstavby. Zdivo se stává dominantním materiálem i v regionech, kde doposud převažovalo dřevo.³⁹

Od první pol. 20. stol. na území venkova pronikají formy městských obydlí především v podobě vilové zástavby. Stavby se často vyznačují kombinací prvků opožděné secese

³⁶ PEŠTA (2014), Str. 34

³⁷ PEŠTA (2014), Str. 35

³⁸ PEŠTA (2014), Str. 35

³⁹ PEŠTA (2014), Str. 35

a dalších stylů jako kubismus, funkcionalismu, art-deco či moderna, a současně tak mizí prvky regionální lidové architektury.⁴⁰

Pro poválečné období a 2. pol. 20. stol. jsou charakteristické změny ve společnosti, a to odsun německy mluvící národnosti krátce po válce a též zánik soukromého hospodaření v rámci kolektivizace. Dochází tak k rozpadu tradičního venkova, jeho architektury a urbanismu i vlivem výstavby rušivých staveb či využívání novodobých technologií. Po roce 1989 se ale situace výrazně zlepšuje a území se regenerují především v souvislosti se vznikem plošné ochrany území v podobě vesnické památkové zóny či rezervace).⁴¹

3.2 Plužina

Plužina je středověká krajinná sídelní struktura. Frolec a Vařeka plužinu charakterizují jako vyživovací základnu rolnického sídla, která zahrnuje hospodářské plochy (polnosti, lesy), které byly soukromým vlastnictvím, nezahrnuje tedy plochy tzv. občiny jako lesy, louky a pastviny, které patřily vrchnostem.⁴² Autor Gojda charakterizuje plužinu jako část krajiny, která je hospodářsky využitelná a náleží vesnickému sídlu (souhrn všech luk, polí a pastvin, které jsou vzájemně propojeny sítí cest).⁴³

Rozlišujeme několik typů těchto plužin.⁴⁴ Pešta charakterizuje 3 základní druhy plužin:

- Úseková plužina – pro tento typ plužiny je charakteristická nepravidelnost a nevelké pozemky polností, které jsou často rozloženy v členitém terénu. Podtypem úsekových plužin jsou *dělené úseky*, kdy je plužina rozdělena na pravidelnější pozemky nebo *scelené úseky*, které vznikly sloučením několika menších pozemků.⁴⁵
- Trat'ová plužina – typ plužiny vyznačující se záměrnou pravidelností parcelovaných polností, když velké plochy polností jsou rozděleny na tzv. *tratě* (úzké, rovnoběžné pásy pozemků). Podtypem tohoto typu rozeznáváme plužinu *délkovou*, tvořenou

⁴⁰ PEŠTA (2014), Str. 35

⁴¹ Ibidem

⁴² FROLEC, Václav a Josef VAŘEKA. *Lidová architektura: encyklopedie*. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury, 1983, 358 s.

⁴³ GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha: Academia, 2000, 238 s. ISBN 80-200-0780-6., Str. 187

⁴⁴ Autoři, kteří se věnují problematice typologie plužin jsou např. MÁČEL (1954), ŠTĚPÁNEK (1967), ČERNÝ (1979); PEŠTA (2014) vychází především z jejich literatury.

⁴⁵ PEŠTA (2014), Str. 26

většími polními tratěmi parcelovanými kolmo na podélnou osu vesnice tak, že přiléhá kratší stranou k usedlosti, které náleží.⁴⁶

- Záhumenicová (též lánová) plužina – charakteristické pro tento typ plužin je rozdělení plochy katastru na velmi dlouhé, široké a rovnoběžné pásy zvané *lány*, když ke každé usedlosti náleží jeden z lánů. Dvě základní podoby tohoto typu jsou plužiny *klínovité* a *paprscité*, závisející jednak na terénních podmínkách a jednak na regionu výskytu.⁴⁷

3.3 Základní typologie vesnic dle vzniku jejich formy půdorysného uspořádání

Z hlediska forem půdorysného uspořádání se vsi dělí na hromadné (shlukové) vesnice – tj. forma vsí s nepravidelným uspořádáním půdorysné kompozice; návesní vesnice – tj. forma vsí s usedlostmi řazenými půdorysně do pravidelnějšího tvaru okolo prostranství; lánové vesnice – tj. forma vsí navazující na záhumenicovou (lánovou plužinu) v podobě volně řazených usedlostí, přičemž každé patří jedna plužina; řadové (řádkové) vesnice – tj. forma vsí většinou založených v novověku (18. – 19. stol.), kdy usedlosti jsou pravidelně lineárně uspořádané v jedné nebo ve dvou řadách podél komunikace; řetězové vsi – tj. zvláštní forma vsí, nejčastěji na moravskoslovenském pomezí, kdy jednotlivé usedlosti nebo jejich shluky jsou řazeny lineárně a nepravidelně v odstupech, nejčastěji podle vodoteče; a na ostatní půdorysné formy vsí – tyto formy sídel nelze jednoznačně klasifikovat, jedná se buď o smíšené, přechodné či rozptýlené formy, které se nejčastěji vyskytují v horských oblastech.⁴⁸

Vsi se též často charakterizují podle jejich doby vzniku na vsi středověkého a raně novověkého založení, kdy hranici tvoří třicetiletá válka, a novověkého založení v 17. až 19. stoletích.

⁴⁶ PEŠTA (2014), Str. 27

⁴⁷ Ibidem

⁴⁸ Ibidem, Str. 27-28

3.4 Formy uspořádání usedlosti (dvora)

Dvory (usedlosti) byly většinou stavěny v několika formách uspořádání, které jsou v této části postupně přiblíženy. Při představování těchto forem autor práce vychází především z metodiky NPÚ *Plošný výzkum lidové architektury a venkovských sídel* autora Ing. arch. Jana Pešty. Podoby uspořádání usedlosti jsou následující:

- Jednotný (lineární dvůr) – podoba dvora, kdy na sebe obytné stavení i hospodářské příslušenství navazují, nebo jsou soustředěny pod jednou střechou.
- Paralelní dvůr – forma dvora, kdy obytné stavení je situováno rovnoběžně s hospodářskými staveními, která stojí za sebou v řadě. Čelní strana dvora do veřejného prostoru je uzavřena ohrazením s bránou.
- Úhlový (hákový) dvůr – tvar dvora, kdy obytné stavení stojí v pravém úhlu k hospodářskému stavení např. stodole či sýpce
- , obvyklé je jejich propojení.
- Trojstranný dvůr – podoba dvora, kdy obytné stavení a hospodářské budovy obklopují dvůr ze tří stran, ale vzájemně na sebe nenavazují.
- Trojboký dvůr – forma dvora, kdy obytné stavení a hospodářské budovy obklopují dvůr ze tří stran a jejich křídla na sebe přímo navazují. Vzniká tak tvar dvora do písmene U. Tato forma je běžná ve dvou variantách, podélné (okapové) a štítové.
- Čtyřstranný dvůr – tvar dvora, kdy obytné stavení a hospodářské budovy obklopují dvůr ze čtyř stran, kdy jednotlivé budovy na sebe nenavazují.
- Čtyřboký dvůr (Vierkant) – forma dvora, kdy obytné stavení a hospodářské budovy obléhají dvůr ze čtyř stran a jednotlivé budovy na sebe přímo navazují a tvoří tak uzavřený čtvercový, většinou ale obdélníkový půdorysný blok.
- Volné uspořádání dvora – stav dvora, kdy budovy na jeho území netvoří pravidelný půdorysný útvar a nemají zřetelný dispoziční řád.

3.5 Typologie staveb lidové architektury

Tato kapitola se zaměřuje na bližší charakteristiku obytných stavení či domů, hospodářské a další stavby v rámci usedlosti, technické stavby typické pro venkovské prostředí, obecní stavby a sakrální stavby v lidové architektuře.

3.5.1 Obytné stavení, dům

Dům je základní funkční a stavební jednotkou selského dvora, který měl nezastupitelnou úlohu v životě hospodáře i v celkovém obrazu venkova.⁴⁹ Pro drobnější podobu a formu tohoto stavení související s nižší vrstvou sociálního prostředí (domkáři, zahradníci či chalupáři) se užívá též termín „*chalupa*“⁵⁰. Nejstarší domy mají středověké dispozice později v 17. a 18. stol. upravovány většinou do klasicistního vzezření. V důsledku vzestupu prestiže, zvýraznění postavení a vážnosti selského stavu se tak právě v tomto období setkáváme i s bohatě řešenými fasádami s výraznými zdobnými prvky.⁵¹ Co se týče stavebního materiálu, od konce 18. století se upouští od dřevěného roubení (na území severních a západních Čech směrem k německým hranicím též hrázdění⁵²) a vlivem požárních nařízení se domy stávají nespalnými, zděnými objekty.

Dům ve velkém množství případů jak na Plzeňsku, tak v západních Čechách, sestával ze tří dílů (běžná je i dvojdílná dispozice domu). Přední část se většinou skládala ze světnice (jizby) a z komory zvané světnička, střední blok povětšinou plnil úlohu černé kuchyně (v literatuře také dýmná místnost) a zadní část byla vyčleněna komoře. Jedná se tak o *komorové* dispoziční řešení domu. V některých případech byla tato část komory nahrazena chlévním dílem, *kteřý umožňoval přímý styk s chovanými hospodářskými zvířaty díky vstupu do chléva přímo ze síně*⁵³. Toto dispoziční řešení domu se nazývá *chlévní*.

Aby představa skladby domů byla kompletní, jsou níže uvedeny další základní varianty dispozičních řešení obytných stavení:

- Dům komoro-chlévní – varianta obsahující ve třetím dílu jak chlévní prostor, tak i komoru v rovnoběžném uspořádání.⁵⁴
- Dům s oboustranně obytnou dispozicí – varianta trojdílného domu, která obsahuje po stranách střední síně dvě světnice.⁵⁵

⁴⁹ FOUĐ, KAREL (1998), Str. 20

⁵⁰ PEŠTA (2014), Str. 30

⁵¹ FOUĐ, KAREL (1998), Str. 22

⁵² Trámová nosná konstrukce vyplněna hliněnou maltou či cihlami a výplň okolo trámů následně omítnuta.

⁵³ FOUĐ, KAREL (1998), Str. 20

⁵⁴ PEŠTA (2014), Str. 30

⁵⁵ Ibidem

- Dům špýcharový – varianta, kdy ve třetím dílu bývá situována sýpka s přístupem po schodišti z vysoké síně nebo po vnější pavlači.⁵⁶
- Dům s úhlovou (hákovou) dispozicí – varianta spíše regionálního významu, kdy byl komorový či špýcharový trojdílný dům pravoúhle zalomen v místě vstupní síně.⁵⁷

3.5.2 Hospodářské a další stavby v rámci usedlosti

Mezi hospodářské budovy spadají sýpka, stodola, seník, chlévy, stáje a kolna, a za další stavby v rámci usedlosti se považují ohrazení, návratí a sklep.

Sýpka – pojem známý také jako špýchar či srub je označení pro jednu z nejcennějších staveb v rámci venkovské usedlosti. Většinou se jedná o samostatnou budovu, sloužící k uložení a uchovávání komodit (osivo na příští rok i úrodu určenou ke zkrmení atp.) a schraňovala nejhodnotnější předměty příslušníků rodiny hospodáře.⁵⁸ Objekt sýpky byl ve většině nespalný, často s reprezentativním vzhledem.

Klasicismus na území Plzeňska velice ovlivnil vzhled a výstavbu špýcharů. Jejich průčelí, často v přímé linii s bránou a štítem obytného domu z pohledu od ulice byly bohatě zdobeny a dekorovány (římsami, lizénovými rámy a dalšími architektonickými prvky typickými pro lidový klasicismus 19. stol.). Tradice špýcharů je ale značně starší. Nejstarší sruby – dřevěné, později kamenné, se datovaly až do gotiky a renesance (např. dochovaná sýpka areálu usedlosti č. p. 1 v Mirkovicích, okres Český Krumlov, která je identifikovaná jako nejstarší na území České republiky z 15. století).⁵⁹ Co se týče Plzeňska, jako nejstarší jsou považovány sýpky areálu č. p. 7 v Božkově, č. p. 9 v Kyšicích nebo č. p. 28 v Černicích, avšak s klasicistní přestavbou.⁶⁰

Ohrazení je samostatně stojící objekt, většinou v čele usedlosti, s vjezdovým otvorem složený z brány, popř. branky s uzavíratelnými vraty. Nejstarší doklady ohrazení pochází z doby pozdního středověku. Pozdně gotické základy má např. brána č. p. 12 v Radčicích (viz kapitola 5) nebo v minulosti severní brána usedlosti č. p. 7 v Bolevci, pozdně gotické prvky se však vzhledem k demolici koncem minulého tisíciletí do dnešních dní

⁵⁶ PEŠTA (2014), Str. 31

⁵⁷ Ibidem

⁵⁸ FOUČEK, KAREL (1998), Str. 26

⁵⁹ Národní památkový ústav, Památkový Katalog: Mirkovice, Venkovská usedlost, z toho jen Špýchar [online]

⁶⁰ Ibidem, Str. 27-28

nedochovaly.⁶¹ Stavební produkce hrazení se výrazně rozvíjí i v období pozdního baroka a v celém 19. století, kdy především brány tvoří nejvýraznější architektonicko-umělecké znaky utvářející celkový ráz venkovského prostředí.

Stodola bývá často největší samostatná stavba v rámci usedlosti, sloužící k mlácení obilí a uložení vymláčené slámy, pícnin, někdy též k uložení zemědělských nástrojů a náradí.⁶² Dochovány jsou jak nejstarší roubené, tak i pozdější klasicistní objekty z pískovcových bloků a zděné objekty z cihel. Půdorys je většinou obdélný i čtvercový s jedním nebo dvoj-podlažím.

Seník je prostora sloužící převážně k uložení sena, typologicky se přibližuje stodole.⁶³

Chlévy a stáje patří mezi důležité stavby či prostory pro ustájení hospodářských zvířat jako např. koně, hovězí dobytek atd., s napojením přímo na obytné stavení, nebo v jeho blízkosti. Nejstarší dochované či zdokumentované chlévy se vyznačovaly roubením a byly zapojené do obvodu zástavby dvora, mladší dochované chlévy z 19. stol. jsou převážně zděné a klenuté klenbami ve formě placek.⁶⁴

Objekt bez vrat, tedy **kolna**, se otevírá co nejvíce do dvora. Slouží k odstavení vozů a dalšího většího, zčásti dřevěného náradí, na které nemělo přšet (např. pluhy). Nejstarší dřevěné dochované kolny pocházejí z 18. století. Vzhledem k jejich vytríbenému tesařskému provedení však *nelze pochybovat o jejich středověkém užívání*⁶⁵. Co se týče konstrukcí, mohou ji mít rámovou, sloupovou, arkádovou apod.⁶⁶ Ke skladovacím účelům sloužily i tzv. **komory**, což jsou samostatné stavby menšího provedení.

Návratí mají podobu překrytého vjezdu do dvora z veřejného prostoru, je uzavřený na vnější straně portálem s vraty a ve vnitřní straně do dvora otevřený.⁶⁷

Sklep nebýval vždy prostor vybudovaný pod obytným stavením. V historii se sklepy budovaly jako samostatné objekty ležící přímo ve dvoře či v jeho blízkosti s úplným nebo polovičním umístěním v zemi. Jeho hlavní úlohou bylo a dá se tvrdit, že do dnešní doby

⁶¹ FOUČEK, KAREL, (1998), Str. 19

⁶² PEŠTA (2014), Str. 32

⁶³ Ibidem

⁶⁴ ŠKABRADA, Jiří. *Lidové stavby. Architektura českého venkova*. Praha: Argo. 1. vyd., 1999, 246 s. ISBN: 80-7203-082-5. Str. 127

⁶⁵ Ibidem, Str. 128

⁶⁶ PEŠTA (2014), Str. 32

⁶⁷ Ibidem

stále je, zajistit chlad vypěstované zeleniny, ovoce a jiných potravin. Ve vinohradských oblastech např. na jižní Moravě se můžeme setkat se specifickou formou těchto objektů.

Mezi další stavby na území areálu venkovského dvora lze zařadit např. studny, nádrže na vodu, suché záchody, hnojiště ale i další menší objekty budované pro chov drobnější zvěře či ptactva např. chlívků, kotce, holubníky, kurníky apod.

3.5.3 Technické stavby typické pro venkovské prostředí

Charakteristické venkovské prostředí pomáhají dotvářet technické stavby, jimiž jsou především mlýny, kovárny, sušárny či pazderny.

Mlýn – existence těchto staveb souvisí s především se zpracováním obilného zrna na mouku, nacházející se ve vsích s vodním tokem či v jejich okolí. Vzhledem k tomu, že majitelé mlýnů – mlynáři – patřili k zámožnějším obyvatelům vsi, mlýny tak byly často jako jedny z prvních staveb budovány jako zděné, náročněji vybavené a patřily k výstavnějším stavbám.⁶⁸ Tradice mlýnů je přítomna i na Plzeňsku, a to např. v Koterově, Bukovci, Černicích či právě v Radčicích, kde mlýn docela nedávno zcela zanikl, aby dal prostor nově budovanému plzeňskému obchvatu.

Kovárna – stavba pro podkovářské, kovářské i zámečnické práce a výrobu či opravu starších železných výrobků se nacházela na území téměř každé vsi. Byla nejčastěji situována buď na návsi, nebo vzhledem k požárně bezpečnostním hlediskům a manipulaci s ohněm mimo ni.⁶⁹

Sušárna – stavba menších rozměrů patřila k výbavě větších usedlostí a sloužila hlavně pro konzervaci ovoce (jablek, švestek anebo hrušek). Situovala se většinou v zadní části zahrad a sadů a byla vybavena topeništěm a nad ním systémem proutěných lísek, na které se rozprostíralo ovoce.⁷⁰

Pazderny bývaly stavbou, připomínající malou chalupu a sloužící k domácímu zpracování lnu. Lněná cupanina (pazdeří) byla snadno hořlavá a z tohoto důvodu byly pazderny situovány vzadu za usedlostmi nebo na okraji vsí.⁷¹

⁶⁸ ŠKABRADA (1999), Str. 131-132

⁶⁹ Ibidem, Str. 134

⁷⁰ Ibidem

⁷¹ Ibidem, Str. 135

3.5.4 Obecní stavby

Obecními stavbami nazýváme stavby, které nebyly v soukromém vlastnictví, nýbrž patřily obci. Do této kategorie lze zařadit obecní školy; obecní krčmy, hospody či hostince, sloužící k občerstvení obyvatelů vsí, často i s možností ubytování hostů; požární zbrojnice⁷² budované pro pohotovou úschovu požárních zařízení, nacházející se zpravidla na návších často v kontaktu s vodními zdroji jako jsou nádrže či jiné vodní plochy přímo ve vsi. Dochované zbrojnice pocházejí většinou až z počátku 20. stol. a bývají výrazné či zdobené⁷³. V blízkosti požárních zbrojnic se nachází též různá vyobrazení sv. Floriana – patrona hasičů, nejčastěji v podobě sochy; nebo též obecní pastoušky, sloužící jako obydlí místním pastýřům a též jako domov pro osiřelé děti a ponocné.

3.5.5 Sakrální stavby v lidové architektuře

Neodmyslitelnou součástí venkovského prostředí z hlediska architektury jsou i drobné či větší sakrální stavby, mající náboženskou úlohu a dlouhou tradici v životech vesnického obyvatelstva. Mezi základní formy sakrálních staveb se řadí kostely, kaple, výklenkové kaple, zvoničky boží muka a kříže.

Kostel – mnoho autorů kostely nezahrnuje do lidové architektury ale do architektury oficiální či „vyšší“. Jde především o fakt, že kostely většinou nebyly stavěny rukama vesnických řemeslníků ale staviteli pod vedením architekta. Kostel je však velmi často dominantou vsi a je spjat s její existencí a historií. S kostely se pojí i existence budov, tzv. far – obydlí faráře, sídlo farnosti.

Kaple jsou menší stavby, připomínající kostely, které se velmi často nacházejí na návších. V historii byly k nalezení na území téměř každé obce a do dnešní doby je jich mnoho dochováno. Návesní kaple jsou většinou původem pozdně barokního nebo klasicistního. Nejstaršími zděnými kaplemi v okrese Plzeň-město se jeví kaple vsí Koterova a Božkova s datacemi r. 1700 a r. 1749.⁷⁴ Tyto zděné objekty nahradily nebo navázaly na původní tradici dřevěných kaplí a zvoníc.⁷⁵

⁷² Autor práce zde čerpá z poznatků ze svých cest po ČR.

⁷³ ŠKABRADA (1999), Str. 136

⁷⁴ FOUĐ, KAREL (1998), Str. 39

⁷⁵ BUKAČOVÁ I., FOUĐ K., KAREL T., KŘEMENÁK J. *Lidová architektura – okres Plzeň – sever*. Státní památkový ústav v Plzni, Plzeň: 2002. ISBN: 80-85035-18-9. Str. 53

Výklenková kaple je typ zděné kaple, která bývá situována u cest v obcích, v ohrazení dvorů nebo volně v krajině.⁷⁶ Někdy se projevují jako součást poutních cest či v souboru několika podobných staveb. Mají specifický tvar, téměř vždy s klenutým výklenkem, ve kterém se nacházejí drobné sošky světců nebo jejich obrazy. Typická je absence modlitebny, která je naopak zcela běžná u návesních kaplí a v kostelech.

Zvoničky či **Zvonice** jsou drobné dřevěné stavby ve většině s horním článkem sloužícím k zavěšení zvonu. Zvoničky lze nalézt ve vsích, které nemají kostel ani kapli.

Boží muka – nejstarší dochované stavby tohoto typu pocházejí z pozdní gotiky. Bývají někdy bohatě zdobená a mají většinou podobu sloupku s kapličkovitým vrcholem, tj. zakončením, na jehož bocích bývají reliéfy, zejména v renesanci „ukřížování“, ale také postavy svatých, nápisy, chronogramy aj. Na vrcholu stavby se nachází zpravidla kamenný kříž nebo kovaný křížek.⁷⁷

Kříže a **Křížky** jsou drobné stavby, situovány buď přímo ve vsi, nebo častěji mimo centrum zástavby, ale také jako pamětní kříže u cest a polí. Bývají zhotovené ve formě kamenných křížů nebo křížových kamenů, tzv. smírčích křížů se středověkou tradicí.

Dále stojí za zmínku existence mnoha soch jak na území vsí, tak v krajině, s náboženskými motivy ztvárňující nejčastěji Ježíše Krista či Pannu Marie a jiné světce, většinou barokního původu.

3.6 Typy venkovských staveb podle regionů v ČR

Autor Pešta charakterizuje členění na regiony lidové architektury na podkladě svých výzkumů z let 1996-2012 následovně: *Praha a okolí; sever středních Čech; střední Polabí; jih středních Čech; Příbramsko, Podbrdsko; Křivoklátsko, severní Plzeňsko a Rakovnicko; jihovýchodní Čechy; jižní příhraničí; Doudlebsko; jihočeská Blata; Pootaví, Prácheňsko; jihovýchodní Pošumaví a Blanský les; vnitřní Šumava; Chodsko; jižní Plzeňsko; Plzeňsko; jihozápadní Čechy; západ Čech; Chebsko; severozápadní pohraničí; severozápad Čech; České středohoří; Českolipsko a Kokořínsko; sever Čech; Frýdlantský výběžek; severní horská pásma; Pojizeří, Turnovsko, Českobudsko,*

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ GRANÁT, Karel. *Restaurování sloupkových božích muk (Plzeň-Radčice)*. Archiv NPÚ v Plzni. Česko, 1999.

*Podještědí; Podkrkonoší a Český ráj; severovýchodní Čechy; Broumovsko; východní Sudety; Jeseníky; českomoravské pomezí; Hřebečsko; Českomoravská vrchovina – Horácko a Podhorácko; jižní Morava a Brněnsko; jižní Morava – Podyjí; jihovýchodní Morava, dolní Pomoraví; východní Morava; střední Morava – Haná; severní Morava – Kravařsko a Ostravsko; Slezsko – Opavsko a Hlučínsko, Vidnavsko.*⁷⁸

Těchto 40 území, kde se projevují rozdílné typy a prvky lidové architektury, je důkazem toho, jak bohatá a pestrá je dochovaná zástavba na území České republiky. Tato rozmanitost je dána několika různými hlavními rysy, které ovlivnily vývoj a vzhled daných venkovských zástaveb. Pešta uvádí důležité faktory jako:

- terénní a geografické podmínky; na poměrně malém území ČR se nachází množství typů krajín (pahorkatiny, vrchoviny, horská pásma a naopak nížiny) související s úrodou a hospodařením, ale také s možnostmi orientace objektů, uspořádáním a velikostí sídel.⁷⁹
- poloha ČR na křižovatce evropských kulturních areálů; přes východ ČR lze hovořit o probíhání hranice hrázděných konstrukcí, přes západ o hranici roubených konstrukcí; na jihu jde o zásah zděné architektury (Podunají, Panonie) a od jihovýchodu zasahuje architektura hliněná.⁸⁰
- izolovanost mikroregionů; jiné zvyklosti ve stavění v různých regionech či panstvích, omezené působením stavebních mistrů při stavbách (např. zedníci nebo tesaři); přejímání „globálních“ forem a vzájemná komunikace mezi regiony byla až do 2. pol. 19. stol. omezena.⁸¹
- etnická pestrost; související s paralelním životem dvou dominantních etnik na území České republiky (německá a česká) či kolonizačních vln (např. Charváti ze Slavonie), ale též regionálně vymezených skupin obyvatelstva (Chodové, Hanáci, Valaši, Moravští Slováci a Laši).⁸²
- místní stavební zvyklosti a materiály; pro daný region jsou typické různé stavební materiály jako např. určitý kámen, hlína, typy dřev, a na region vázané tradiční stavební zvyklosti.⁸³

⁷⁸ PEŠTA (2014), Str. 43-84

⁷⁹ Ibidem, Str. 42

⁸⁰ Ibidem

⁸¹ Ibidem

⁸² Ibidem

⁸³ Ibidem

- různé časové vrstvy; na některých územích se zachovala starší časová vrstva lidové architektury – např. roubená, na územích jiných převládá mladší zděná zástavba. Možné je i prolínání obou vrstev.⁸⁴

3.7 Přehled vybraných architektonických prvků

V této podkapitole jsou vyjmenovány a stručně popsány architektonické a zdobné prvky, hojně se vyskytující v lidové architektuře. Autor tu čerpá především z Pešty (2005).

Atika – zeď přesahující nad římsu a kryjící střechu.

Čabraka – plastický ornament ve tvaru půlobloučku se štrápcem, zpravidla na pilastru nebo v podřímsí, tvarem připomínající čabraku z koňského postroje.

Čuček – dekorativní prvek v podobě koule, šišky, vázy, který ukončuje štít, atiku, štítový nástavec apod.

Kabřinec (kukla) – stříška ve vrcholu štítu, obvykle kuželovitého tvaru, předstupující před líc štítu, nezasahuje tak ale do konstrukce krovu.

Klenák – dekorativně pojednaný kámen ve vrcholu oblouku, často jen iluzivně vytvořený v omítce.

Klenba (klenutí) – zděná oblouková stropní konstrukce, v lidovém stavitelství klenuté především hospodářské stavení.

Lizéna (leséna) – dekorativní svislý omítkový pás na fasádě. – *Lizénový rám* – lizény jsou spojeny do tvaru rámu na fasádě.

Lomenice – dekorativně skládaný bedněný štít, příp. zdobený řezbou, malbou. Důležitý rozlišovací znak regionálních forem lidové architektury.

Nika – výklenek ve zdi, často určený k postavení sochy světce.

Pas – klenutý pás, tvořící podporu pro klenbu, zeď nebo jinou konstrukci.

Pilastr – svislý plochý dekorativní článek na fasádě, který má obdobně jako sloup hlavici a patku.

⁸⁴ PEŠTA (2014), Str. 42

Portál / portálek – architektonizovaný vstupní otvor.

Šambrána – plastický omítkový lem okolo okna, často profilovaný. Roubená a hrázděná architektura může mít šambránu ze dřeva, vyřezávanou či zdobenou malbou.

Vlys – vodorovný dekorativní štukový (méně často též malovaný) pás s různorodou ornamentální výzdobou.

Voluta – dekorativní prvek (obvykle štukový) stáčený do tvaru spirály.

Vročení – datace, datování, nejčastěji vyřezané na stropním trámu, na portálku, či provedené na průčelí, ve štítu nebo bráně.⁸⁵

⁸⁵ PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic III. - Západní Čechy*. Libri Praha, 2005. 80-7277-150-7, 440 s. – str. 423-432

4 Ves Radčice / Plzeň 7

Radčice jsou bývalou vsí, přičemž v dnešní době se považují za městskou část spadající pod pověřený obecní úřad Plzeň. (Obr. 1) Nachází se přibližně 3,5 kilometru severozápadně od města Plzně a spadají pod katastrální území *Radčice u Plzně*. (Obr.2) Toto katastrální území má rozlohu 407,1373 ha.⁸⁶ Ves se nachází na levém břehu dolního toku řeky Mže a náleží do Touškovské kotliny, která je jednou částí Plzeňské kotliny⁸⁷. V roce 2021 zde žilo 1 090 obyvatel v 352 domech.⁸⁸ Obec je spravována Úřadem městského obvodu Plzeň 7 v čele se starostou. Starostou obce je od roku 2018 MUDr. Rolando Arias.

Ves se nachází v navigačních bodech GPS souřadnice 49.7624315553, 13.326344228 a má 22 ulic: Družstevníků, Jarní, Jilmová, K Vinicím, K Zámečku, Ke Kališti, Ke Kovárce, Ke Kyjovu, Košutecká, Na Hůrkách, Na Jívách, Na Kopečku, Na Mazinách, Na Zábradlí, Pod Kyjovem, Prašná, Rolní, Stromková, V Břízkách, V Podlesí, V Radčicích, Zahrádkářů.⁸⁹ (Obr. 3)

4.1 Vývoj počtu obyvatel a domů vsi Radčice

Následující graf mapuje vývoj počtu obyvatel vsi Radčice od roku 1869 do roku 2021⁹⁰:

Rok sčítání	Počet obyvatel	Rok sčítání	Počet obyvatel
1869	307	1961	915
1880	369	1970	918
1890	381	1980	924
1900	442	1991	875
1910	499	2001	893
1921	538	2011	1027
1930	728	2021	1090
1950	838	-	-

⁸⁶ Územně identifikační registr ČR. *Katastrální území Radčice u Plzně*. [online]

⁸⁷ ČECHURA, Martin. *Raně středověké osídlení v Plzni-Radčicích*. Archeologie doby hradištní v Čechách. Západočeské muzeum, Plzeň, 2005. ISBN: 80-7247-044-2, 279 s., str. 74-87

⁸⁸ Český statistický úřad: *Výsledky sčítání 2021 – otevřená data*. [online]

⁸⁹ Regiony.kurzy.cz: *Radčice, část obce v obci Plzeň – Města a obce*. [online]

⁹⁰ Český statistický úřad: *Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2011*. [online]

Následující graf mapuje vývoj počtu domů ve vsi Radčice od roku 1869 do roku 2021⁹¹:

Rok sčítání	Počet domů	Rok sčítání	Počet domů
1869	41	1961	211
1880	49	1970	249
1890	50	1980	248
1900	56	1991	280
1910	62	2001	280
1921	73	2011	319
1930	107	2021	352
1950	214	-	-

Kronikář Vladimír A. Jeníček uvádí ve své práci i data z dřívějších dob, např.: v roce 1533 za rychtáře jménem Zikmund žilo ve vsi 33 obyvatel, roku 1640 zde žilo 50 obyvatel v 10 statcích. Pro rok 1651 uvádí asi 55 obyvatel, 10 statků a jeden panský dvůr. V této době poddaní z Radčic pracovali na 441 strychách polí (což je 127,1 hektarů). Podle prvního sčítání obyvatel křimického panství a jejich majetku bylo ve vsi 9 statků, největší z nich měl mít 54 strychů. V roce 1713 žilo v Radčicích asi 95 obyvatel a na území se nacházelo 14 statků a 6 chalup. Jeden statek přitom byl pro užitek vrchnosti. V panství byla ves Radčice podle počtu obyvatel třetí největší vsí (po Křimicích a Vejprnicích), avšak v počtu dobytka byla druhá (touto dobou se zde chovalo 50 koní, 32 volů, 62 krav, 114 telat, 278 ovcí a 50 vepřů). Na konci 18. století, v roce 1790, kronikář uvádí 125 obyvatel a 28 domů, roku 1836 bylo ve vsi 33 domů a 276 obyvatel a k roku 1850 žije v Radčicích 266 obyvatel a mají 35 čísel popisných.⁹²

Podle těchto dat lze vyvodit, že tato ves (nebo část města Plzně) se počtem obyvatel i čísel popisných od 19. století až do současnosti rozrůstá. Příkladem může být vilová zástavba z první i druhé poloviny 20. století na západě území či novostavba luxusních atriových domů na jihovýchodě území.

⁹¹ Český statistický úřad: *Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2011*. [online]

⁹² JENÍČEK, Vladimír. *Povídání o Radčicích*. Strojopis kronikáře V. Jeníčka, dokončený v r. 1992. 299 s., str. 11-12

4.2 Historie vsi Radčice

V této podkapitole je stručně představena historie zkoumané vsi. Podkapitola obsahuje stručné informace o první zmínce o vsi v dobových pramenech, archeologických nálezech na území vsi, majetkových vztazích vlastníků vsi či Křimického panství, jehož byla po staletí součástí, a několik historicky významných milníků z 20. a 21. století.

4.2.1 První zmínka v pramenech

První písemná zmínka o vsi Radčice se váže k počátku 14. století, přesněji k roku 1319⁹³, kdy se tehdy osada Radčice stala majetkem kláštera v Plasích a následně došlo z rozhodnutí opatství tohoto kláštera k povýšení osady na obec pod správou rychtáře. Nejstarší listinný doklad, regest listiny týkající se tohoto nabytí Radčic plaským klášteřem našel Václav Kočka v lobkovickém archivu v rukopisu regestáře z 15. století.⁹⁴ O sto let později, roku 1420, zaznamenáváme další, druhou písemnou zmínku o vsi Radčice ve dvorských deskách s datem 1420. Sedláček i Profous zmiňují, avšak mylně, toto datum jako nejstarší doklad názvu vsi Radčice⁹⁵.

4.2.2 Archeologické nálezy na území Radčic

O tom, že ves byla osídlena již velmi záhy, staletí předtím, než se uskutečnil první zápis v pramenech, svědčí archeologické nálezy (uvedeno níže) ale i samotný název vsi. Jméno Radčice A. Profous vykládá jako ves lidí Radkových⁹⁶, Bělohlávek jako osadu lidí Radkových.⁹⁷ Tato souvislost poukazuje pravděpodobně na dřívější vlastnictví osobou jménem Radek či na jméno rodu, který zde žil.⁹⁸ Co se týče názvu vsi, byl za dobu

⁹³ V porovnání s okolními vesnicemi je pro první písemnou zmínku toto datum poměrně pozdní (u Malesic je první zmínka v roce 1253 a u Křimic v r. 1255) / CHMELÍŘ, Václav. *Dosud neznámé rytířské sezení v Radčicích u Plzně*. Hláska, zpravodaj klubu Augusta Sedláčka, ročník XI, č.4, Plzeň, 2000. s. 49-51. ISSN: 1212-4974.str. 49

⁹⁴ MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie. *Starší dějiny vsi Radčice (č. ob. Plzeň) v písemných pramenech*. Minulostí Západočeského kraje. sv. 44, Plzeň, 2009. s. 7-18. ISSN 0544-3830. str. 10 a KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. [Díl I., Soudní okres Kralovický]. Kralovice: nákladem Kralovického okresu, 1930. ISBN (váz.). 516 s., str. 17

⁹⁵ SEDLÁČEK, August. *Zbytky register králů římských a českých z let 1361-1480*. Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha 1914, 374 s. a PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Díl 3, M-Ř. Česká akademie věd a umění. Státní nakladatelství učebnic. Praha 1951. 629 s., str.512

⁹⁶ PROFOUS (1951), str. 512

⁹⁷ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňská předměstí*. Vyd. 1. Nava, Plzeň, 1997. ISBN: 80-7211-003-9, 136 s., str. 88

⁹⁸ MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ (2009), str. 13

existence v listinách či dokumentech několikrát pozměněn. Např. v roce 1385 Raczicze, 1390 Radczydze, 1404 a 1482 Radčice, 1484 Račice, 1499 Radčice, 1533 Račice, 1580 Raczuze či Raczuze, 1597 Račice, roku 1610 a 1648 Račice, 1654 Raczice, 1680 Raczicze, 1756 a 1780 Ratschitz, 1793 Račice, Račzice a Ratschitz až do roku 1924. Od roku 1924 po současnost oficiálně Radčice.⁹⁹

Na území vsi bylo v lednu 1912, konkrétně při úpravě pozemku č. kat. 669, nalezeno raně středověké pohřebiště. Historik a archivář Fridolín Macháček tehdy zdokumentoval asi 20 hrobů, které byly podle sdělení dělníků uloženy až ve třech vrstvách nad sebou.¹⁰⁰ Plzeňský archeolog Václav Čtrnáct poté v letech 1921-1933 zkoumá „rozsáhlé sídliště osídlené v období neolitu, eneolitu, střední a pozdní době bronzové, pozdní době halštatské a starší době laténské a současně část raně středověkého pohřebiště“¹⁰¹, které bylo nalezeno v polích mezi Radčicemi a Malesicemi.¹⁰² Čtrnáct let poté v letech 1947-1948 zkoumá rozsáhlé pohřebiště (odkryto bylo nejméně 34 hrobů) při výstavbě rodinných domů v dnešní ulici Ke Kyjovu.¹⁰³

V letech 1982-1988 uskutečňuje Dara Baštová záchranný výzkum rozsáhlého pohřebiště ze střední doby bronzové a část raně středověkého pohřebiště při stavbě velkoplošných skleníků na západním okraji obce. Další sídlištní objekty z dob střední a pozdní doby bronzové a část raně středověkého pohřebiště byly nalezeny při výkopech pro kanalizační potrubí.¹⁰⁴ V letech 2003-2004 výzkum pokračoval při stavbě výrobní haly společnosti Pelzer pod vedením Milana Metličky.¹⁰⁵

Při průzkumech pohřebišť a jednotlivých míst hrobů byly nalezeny předměty: dochované esovité záušnice, které lze zařadit do kategorie malých průměrů (13- 35 mm), chronologicky je možné datovat je do intervalu od poloviny 10. století do 1. poloviny 11. století; dva korálky, které lze ztotožnit s typem I.3 – tvary hraněné, obecně je lze datovat do 10. – 11. století; jediná dochovaná nádoba datována do konce 9. století; vědra

⁹⁹ JENÍČEK, str. 9

¹⁰⁰ ČECHURA (2004), str. 75

¹⁰¹ Ibidem, str. 74; Autor tu vychází z: BAŠTOVÁ, BAŠTA (1989), str. 97; ČTRNÁCT (1961) rkp.; JÍLKOVÁ (1957), str. 42; ŠALDOVÁ (1981a), str. 143-145; (1981b)

¹⁰² Ibidem, str. 75

¹⁰³ Ibidem

¹⁰⁴ Ibidem. Čechura tu vychází z: BAŠTOVÁ (1995), str.71; BAŠTA-BAŠTOVÁ (1992)

¹⁰⁵ Ibidem

charakteristická pro 9. století a 1. polovinu 10. století, zejména pro úzká kování dochovaná v jednom z hrobů; a nože, typické jako obsahy hrobů v 9. – 11. století.¹⁰⁶

4.2.3 Radčice v období 14. – 19. století

Na počátku 14. století byl vlastníkem Radčic Jetřich z Brda, syn vladky Ahníka z Rabštejna. Jetřich z Brda roku 1319 ves Radčice, s povolením krále Jana Lucemburského, směnil s cisterciáckým klášterem v Plasích za klášterní vsi Močidlec a ves Stvolny.¹⁰⁷

V roce 1420 koupil klášterní statky v Nepomuku a v Plasích, ve kterých se nacházela i ves Radčice, vladka Vilém z Netunic.

Během následujících desetiletí však Radčice přešly znovu do vlastnictví plaského klášteřa, v kterém byly v dubnu roku 1454 knězem Fridrichem prodány Václavovi Točnickovi z Křimic za 500 kop grošů.¹⁰⁸ Od poloviny 16. století, je tedy ves Radčice majetkem křimického panství, ve kterém zůstává až do 19. století.

Václav Točník z Křimic před rokem 1470 umírá a jeho manství tak dědí jeho dva synové, Jan a Václav, kteří v roce 1482 z neznámých důvodů „*prodali polovinu Radčic plzeňskému měšťanovi jménem Tůma Kroupa*“¹⁰⁹. Neví se, jak dlouho byla tato polovina ve vlastnictví této osoby nebo jeho potomků, ale jisté je, že druhá polovina Radčic byla stále ve vlastnictví Václava, který v roce 1484 řeší právní spor s Plzní ohledně meze a cesty u Radčic.¹¹⁰ V následujících etapách však Radčice následují ve svém historickém vývoji sousední ves Křimice.

Vdova po Václavovi, Markéta Točnicková z Hořešovic, je poručnicí jeho pěti synů, kteří si ve zletilosti rozdělili Václavův majetek. Dvěma z nich, pravděpodobně Václavovi a Kryštofovi Točnickovi, připadly Radčice. Za svého života Václav shromáždí majetek

¹⁰⁶ ČECHURA (2004), str. 82

¹⁰⁷ Lze se tedy domnívat, že před první písemnou zmínkou roku 1319, ves Radčice patřila menšímu šlechtickému rodu, pánům z Rabštejna, který majetek získal, snad jako královský dar. Rod měl své majetky v okolí Rabštejna a Manětína, směněné klášterní vsi tudíž měly pro rod větší majetkový význam než ves Radčice. / CHMELÍŘ (2000), str. 49

¹⁰⁸ EMLER, Josef (editor). *Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých, díl II*. Nákladem Jindřicha Jaroslava Clama Martinice: In commissione apud librarios Dr. Grégr & Ferd. Dattel, Praha, 1872, 530 s., str. 248

¹⁰⁹ CHMELÍŘ (2000), str. 49; autor vychází z STRNAD J. (editor): *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad II*, Plzeň 1905, str. 220

¹¹⁰ Ibidem; autor Chmelíř tu vychází z STRNAD J. (editor): *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad II*, Plzeň 1905, str. 230

všech svých sourozenců včetně Kryštofova. Kryštof v roce 1547 umírá, a jeho polovina Radčic i statek Prostiboř, který v roce 1537 koupil, připadá bratru Václavovi.¹¹¹

Vladyka Václav Točník umírá, a jeho nemalý majetek má 5 dědiců, 3 syny (Jan, Václav a Michal) a dvě dcery. Důležitý je pro nás nejmladší syn Michal Točník z Křimic, který spolu s Vejprnicemi zdědil i Radčice (kapitola 5 – usedlost č. p. 12). Po smrti Michala Točníka pravděpodobně zdědil jeho majetky syn bratra Václava, Purkart z Prostiboře, který roku 1621 umírá a Křimické panství tak dědí syn Anny Točníkové rozené Ulické z Přešnic, ovdovělé Strojeticke ze Strojetic, kterou si Purkart z Prostiboře vzal. Sám byl bezdětný a synům Anny Točníkové se stal poručníkem. Nevlastní Purkartův syn Jan Jindřich Strojetickeý poté do roku 1646 spravuje Křimické panství.¹¹² Jan Jindřich umírá bezdětný a své majetky odkazuje svému příteli, bohatému šlechtici, Sezimovi Janu z Vrtby, který se oženil s Barborou Eusebií z Martinic. Ta po jeho smrti v roce 1648 spravuje za jejich syny – Jana Františka a Jaroslava Františka, zděděný majetek. Po smrti Barbory Eusebie v roce 1657 si již dospělí synové majetky rozdělují a nechávají zapsat do zemských desek. Podíl s Křimicemi, a tedy i s radčickým dvorem, který je charakterizován jako z části vystavený z kamene¹¹³, je připsán Jaroslavu Františku. Ten o dva roky později zemřel a křimické panství tudíž připadlo jeho bratru Janovi Františkovi, který mu vládl v letech 1659–1687.

V letech 1687-1750 držel panství jeho syn hrabě František Václav z Vrtby. Za jeho držení, konkrétně v roce 1730, je vesnice popisována jako „*vzhledově pěkná s většinou domů postavenou z kamene a u nich zahrady se švestkovými stromy*“¹¹⁴ Od roku 1750-1782 je spravovatelem vsi hrabě Jan Josef, v letech 1782-1830 pak synovec Jana Josefa, hrabě František Josef z Vrtby.¹¹⁵ František Josef, který byl svobodný a bezdětný, poté odkazuje panství svému příteli Janu Karlovi, knížeti z Lobkowicz. Rod Lobkowiczů poté 88 let panství spravuje až do roku 1918, kdy vzniká Československá republika. Posledním držitelem panství, a tudíž i Radčic je JUDr. František Alois, kníže z Lobkowicz.¹¹⁶

¹¹¹ CHMELÍŘ (2000), str. 49

¹¹² Ibidem, str. 50

¹¹³ Ibidem; Chmelíř tu vychází z: Státní ústřední archiv v Praze, *Desky zemské větší*. 70 H 21

¹¹⁴ JENÍČEK, str. str. 12

¹¹⁵ Vejprnice.eu. *Páni z Vrtby a Vejprnice léta páně 1646-1830* [online]

¹¹⁶ JENÍČEK, str. 10

Druhá polovina 18. a 19. století jsou pro obec důležitá především v rámci vzhladu. Za tohoto období byla vystavena stavení, která dodnes definují dnešní vzhled návsi a starší zástavby (více v kapitole č. 5).

4.2.4 Radčice v období 20. a 21. století

První polovina 20. století je, jak ve městech, tak na venkově, zásadně ovlivněna první i druhou světovou válkou. Zatímco první válku prožili obyvatelé Radčic poměrně klidně, druhá světová válka znamenala pro ves značné ničivé dopady.

V noci z 13. na 14. května roku 1943 se odehrál letecký nálet na plzeňské Škodovy závody. Nálet způsobil ve Škodových závodech škody velké hodnoty. Kohout hovoří o 93 zasažených objektech, zejména ocelárnách, montovně, automobilce a výrobě automatů.¹¹⁷ Náletem těžce zasaženou oblastí, pravděpodobně kvůli nesprávné navigaci pro zasažení cíle, byla ves Radčice. Z celkem 280 trhavých bomb a několika desítek zápalných, světelných a značkových bylo na území katastru Radčic shozeno 240 bomb. Při náletu zahynulo ve vsi 17 osob a bylo poškozeno na 96 % vesnických obydlí a zcela zničených 7 usedlostí. Jako zcela náletem zničené domy či usedlosti Kohout uvádí statek č. p. 10, rodinný dům č. p. 176, obytnou část hostince „U české lípy“, statek č. p. 25, statek č. p. 41, vážně poškozený dům č. p. 32, stodolu statku č. p. 31 a uvádí 96 % obydlí zasaženo tlakovou vlnou, která poničila střešní krytiny a skla v oknech.¹¹⁸

Z hlediska zástavby pak 20. století, hlavně jeho počátek a první polovina, znamená rozšiřování původní historické vsi směrem na západ výstavbou novodobých vilových stavení. Tyto domy jsou tvořeny do pravidelných ulic (Ke Kyjovu, Jarní, Rolní, Zahrádkářů a Na Mazínách). Na vilovou čtvrť pak navazuje malá průmyslová zóna.

Rok 1976 se jeví jako další důležitý letopočet pro tuto ves. V tomto roce se Radčice stávají součástí města Plzně.

Teprve v dubnu roku 1991 Radčice získávají jako jediné plzeňské předměstí autobusové spojení s centrem města pomocí hromadné městské dopravy.¹¹⁹ Co se týče komunikačního spojení, roku 1989 byl zaveden do 89 domácností telefon a jedna veřejná

¹¹⁷ KOHOUT, Jaroslav. Bombardování Radčic 14. května 1943. MO Plzeň 7. Plzeň-Radčice, 2013., str. 10

¹¹⁸ Ibidem, str. 10

¹¹⁹ JENÍČEK, str. 28

telefonní budka. Do té doby byly v provozu dvě telefonní budky, sloužící majiteli i veřejnosti, a to v hostinci U české lípy v č. p. 9 a Na staré hospodě u Fišerů č. p. 15.¹²⁰

Od roku 1995 je historické jádro vsi právně chráněné jako Vesnická památková zóna. (kapitola č. 5).

Dne 19. února 2023 byl slavnostně otevřen Západní okruh města Plzně, který spojuje velká sídliště na Severním předměstí a západní průmyslovou, obchodní a univerzitní část města. Těsně před Radčicemi je na tento obchvat za 2,2 mld. Kč nájezd a z různých pohledů na ves lze pozorovat mohutnou stavbu ve formě 1,2 km třípólového mostu. Radčice tak dostaly rychlejší dopravní spojení a nové zkušební autobusové spoje MHD.

4.3 Historicky významná a jiná zajímavá místa

Na území vsi či v jejím nedalekém okolí se nacházejí architektonicky, historicky či kulturně významná místa a stavby, která utvářejí charakter vsi a její historii. V následujících podkapitolách je několik vybraných představeno.

4.3.1 Základní škola

Dne 3. července 1898 byla škola s č. p. 51 poprvé otevřena k zápisu dětí a 16. září otevřena prvním žákům z vesnice (bylo jich 48). Do té doby chodily radčické děti do obecních škol ve vedlejších vsích, např. Křimice. Dne 6. července 1919 byla slavnostně odhalena pamětní deska Mistra J. Husa, umístěna na fasádě školy.¹²¹ Škola funguje dodnes. (Obr. 6)

4.3.2 Hřbitov

Hřbitov se nachází v ulici V Břízkách. Před vstupem na hřbitov se nacházejí dva pomníky. Po levé straně stojí pomník k památce 22 padlých radčických občanů, vojáků v první světové válce v letech 1914-1918, byl vytvořen z hořického pískovce plzeňským akademickým sochařem Vojtěchem Šípem v r. 1920¹²² (Obr. 7). Na pravé straně najdeme pomník na památku 16 občanů, kteří zemřeli v roce 1943 při bombardování Plzně

¹²⁰ JENÍČEK, str. 29

¹²¹ Ibidem, str. 118

¹²² Ibidem, str. 246

(kapitola 3.2.4) a čtyř občanů, kteří ke konci války zahynuli na následky mučení v koncentračních táborech. (Obr. 8) Hřbitov v Radčicích byl založen v roce 1939.

4.3.3 Kříž na hřbitově

Tento vysoký žulový kříž stojí přímo uprostřed Radčického hřbitova od r. 1941, kdy byl vztyčen pracovníky kamenosochařského závodu Emanuel Egermaier a vysvěcen děkanem Josefem Štefkem z Vejprnic. Při leteckém bombardování roku 1943 byl kříž poničen a v půli přeražen. Po skončení války byl kříž obyvateli vsi opraven a navrácen na původní místo.¹²³ (Obr. 9)

4.3.4 Kaple na hřbitově

V severovýchodním rohu hřbitova se nachází kaple s plochou střechou, s malou věží a zvonem. Zvon z roku 1721 býval původně v kapli Panny Marie na návsi, dnes je tam uložena jeho kopie. Stavba pojímá dvě místnosti, původní márnici a pitevnu.¹²⁴ (Obr. 10)

4.3.5 Dům č. 53

Ve vsi zvaný „minihotel“ je dům postavený v r. 1915, vyznačující se značnou zdobností fasády s plastickými prvky a vzhledem připomíná jakýsi malý secesní zámek. Leží na křižovatce ulice Družstevníků a Jilmové. V letech 1986-1990 majitel domu provedl vnitřní i vnější rekonstrukci domu a zeď do ulice opatřil nápisem HOTEL, a na stěnu obrácenou k jihozápadu umístil velké sluneční hodiny s heslem „CARPE DIEM“ (Horatius).¹²⁵ Dnešní vzhled budovy je zbaven nápisů i slunečních hodin. (Obr. 11)

4.3.6 Kříž v ulici Na Jívách

Kříž v ulici Na Jívách na pravém břehu Radčického potoka s Kristovým tělem na kamenném podstavci nese do kamene vytesaný nápis: *Ku cti a chvále Boží věnováno od obce Račické roku 1906.* (Obr. 12)

¹²³ Křížky a vetřelci, Katalog drobného umění na území Plzně: Kříž na hřbitově v Radčicích [online]

¹²⁴ Ibidem

¹²⁵ JENÍČEK, Str. 208

4.3.7 Kříž v Košutecké ulici

Těsně pod fotbalovým hřištěm a tenisovými kurty se v ulici Košutecká nachází kříž, pocházející z roku 2021. Na kříži je umístěna tabulka s nápisem: *Bože dej, ať zlé časy brzy pomínou L.P. 2020*. Nápis je pravděpodobně odkaz na pandemii koronaviru, která v r. 2020 propukla a po celém světě má doposud milióny obětí. (Obr. 13)

Kříž sem byl umístěn za součinnosti radčického spolku *Čtvrtečkové*. Říká si tak skupina převážně důchodců, kteří pečují o různé památky ve vsi a okolí a obnovují dávno zaniklá místa¹²⁶.

4.3.8 Skály pod zámečkem, Čertova kazatelna

Od zastávky MHD po směru do vsi Radčice se po pravé straně silnice rozprostírá zvrásněná skalní stěna vysoká 15 metrů a 60 metrů dlouhá. Na tomto skalním masivu stojí tzv. Zámeček.¹²⁷ Skalní útvar je chráněn jako přírodní památka. Na vrcholu masivu se nachází kříž, místu se přezdívá Čertova kazatelna.

4.3.9 Zámeček

Objekt, pro který se ustálilo pojmenování Zámeček, je výrazná novogotická vila s dvěma věžemi v nárožích, ležící na pískovcové skále napravo od hlavní silnice ke vsi Radčice. Dříve zde stával barokní hospodářský dvůr se zděnou obytnou budovou, stájemi a ovčínem. Obytná budova dvora byla v první polovině 19. stol. rozšířena, ve 2. pol. 19. stol. následně přestavěna a roku 1888 bylo staré hospodářské křídlo se stájemi a ovčínem zbořeno a postavilo se nové křídlo dále do svahu s tarasní zdí. Vila Zámeček byla postavena na místě původní obytné budovy pro rodinu Lobkowiczů v r. 1908. Architektonicky se na ní podíleli stavitelé Josef a Václav Paškové.¹²⁸ (Obr. 14)

Na území zahrady Zámečku se nachází několik novodobých soch moderního umění.

4.3.10 Kalikovský mlýn a most

Mlýn je na místě doložen již k r. 1433, ale veden jako opuštěný. Roku 1440 je zde vybudován nový mlýn, funkční po více než 400 let. V roce 1883 však mlýn zasáhl požár

¹²⁶ Křížky a vetřelci, Katalog drobného umění na území Plzně: Kříž v Radčicích u hřiště [online]

¹²⁷ JENÍČEK, str. 160

¹²⁸ FOUĐ, KAREL (1998), str. 115

a až na obvodové zdivo jej zničil. Majitel Hermann Knuss mlýn v roce 1886 kompletně opravil a zmodernizoval do úpravy, kterou můžeme pozorovat dnes. Až do roku 2003, i když už jen jako sklad, budova mlýna sloužila mlynářskému řemeslu. Od r. 2003-05 proběhla rekonstrukce mlýna na multifunkční centrum s cílem odstranění mlýnské technologie, ale zachování vzhledu budovy z konce 19. stol.¹²⁹ (Obr. 15)

Na levé straně od bývalého mlýna se nachází hodnotný, dobře dochovaný secesní most přes řeku Mži z r. 1905, který vznikl při budování silniční komunikace z města Plzně do Radčic. V době svého vzniku stavba byla největším železobetonovým mostem na území Rakouska-Uherska. Most je ohraničen železobetonovým zábradlím, které má uprostřed zdobení ve tvaru městského znaku a rostlinných prvků. Na obou koncích mostu je umístěna dvojice shodných kandelábrů čtvercového průřezu, která nese kulovitá osvětlující tělesa s ocelovými konzolami v podobě kohoutů. Od 29. května 1995 je tento objekt chráněn jako kulturní památka s rejstříkovým číslem 10684/4-5012 v ÚSKP.¹³⁰

4.3.11 Les Kyjov a Mariánská kaple

Stavba Mariánské kaple je chráněná jako kulturní památka s rejstříkovým číslem v ÚSKP 10248/4-4934 od 26. září 1994. Katastrálně se však nachází na území sousedního městského obvodu Plzeň 9-Malesice.¹³¹

Kaple s poutní tradicí stojí v dolním Kyjovském lese. Byla postavena v roce 1894 v pseudogotickém stylu. V r. 2009 byla kaple opravena, dostala novou střešní krytinu, fasádu, nový nátěr vstupních dveří a stavba byla izolována proti vodě. Unikátnost stavby tkví v tom, že v zadní části kaple je zazděn kmen starého dubu, na kterém kdysi visel obrázek Panny Marie. (Obr. 16)

4.3.12 Pamětní desky

Pamětní deska Jaroslava Balína

Tato pamětní deska se nachází na samém jihu vsi na křižovatce ulic Jilmová a Družstevníků. Do žulového kamene je zlatě vytesáno: *Věnováno památce Jaroslava*

¹²⁹ WASKOVÁ M., ŠIROKÝ R. *Nástin topografie historického skvrňanského předměstí v Plzni a otázka polohy nejstaršího židovského hřbitova*, in: Nardi aristae, Sborník k sedemdesátým narozeninám Ivana Martinovského, Albis international, Ústí nad Labem, 2007. ISBN: 978-80-86971-42-1, str. 97 a kalikovskymlyn.cz: Historie kalikovského mlýna [online]

¹³⁰ Národní památkový ústav, Památkový Katalog: Kalikovský most [online]

¹³¹ Národní památkový Ústav: Památkový Katalog: Kaple Panny Marie [online]

Balina (11.12.1923 – 11.7.2013), prvního polistopadového starosty a držitele radčických tradic.

Pamětní deska vojákům 3. armády USA

Deska připomínající pobyt vojáků 2. divize 3. armády USA, kteří byli v Radčicích od 7. května 1945 do září téhož roku ubytováni, se nachází na fasádě Úřadu městského obvodu Plzeň 7 v ulici V Radčicích. Deska byla vytvořena radčickým kameníkem Václavem Šatrou ze sbírky místních občanů a odhalena dne 7. května 1994. Stojí na ní: *Na paměť vojáků z armády USA, kteří pobývali v Radčicích 7.5.-25.9.1945. We thank you friends for our liberation.*¹³² (Obr. 17)

Pamětní deska Mistra Jana Husa

Má na sobě letopočty 1415 a 1919 s citátem: *Milujte se. Pravdy každému přejte* (Mistr Jan Hus). Stojí na ní napsáno: *Ku cti Mistra Jana Husa, učitele a vzdělavatele národa. Věnovaly místní spolky.* (Obr. 18)

Pamětní deska Josefa Hodka

Deska se nachází v ulici Na Jívách a je připomínkou, jak je do ní vytesáno: *podporovatele sportu, radčického patriota Josefa Hodka s letopočty 19.3.1946-11.10.2018.*

¹³² Křížky a vetřelci, Katalog drobného umění na území Plzně: Pamětní deska vojákům 3. armády USA [online]

5 Vesnická památková zóna Radčice

Tato kapitola je zaměřena na vesnickou památkovou zónu Radčice. V první části se práce věnuje právním aspektům, které hrají důležitou roli v památkové ochraně. Následující část se věnuje kulturním památkám na území VPZ Radčice se zaměřením na současný stav zóny jako celku a na stav jednotlivých kulturních památek s prognózou perspektivy VPZ do budoucna. V poslední podkapitole tohoto celku následuje srovnání s ostatními památkovými zónami v okrese Plzeň-město.

5.1 Právní aspekty

Vesnická památková zóna Radčice nabyla účinnosti vyhláškou Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny. V rejstříku ÚSKP je vedena pod číslem 2286. Zóna se nachází v městském obvodu Plzeň 7, na území kat. č. 1000084806 – Radčice.

Příloha výše uvedené vyhlášky konkrétně vymezuje rozsah vesnické památkové zóny v Radčicích hranicí, která začíná na severu u p. č. 416, na severu pokračuje podél p. č. 412, 410, 411, obíhá p. č. 406, 461, vede podél p. č. 459, 458, obíhá p. č. 454, pokračuje podél p. č. 455, 456, 457, 504, 506/1, 506/2 a 508, obíhá p. č. 509, 515, na východě vede podél p. č. 526, 530, pokračuje podél p. č. 537, 539 a 553/1, překračuje komunikaci p. č. 555 a vede podél její jižní strany, na jihu vede podél levého břehu řeky Mže p. č. 830/1, na západě pak obíhá p. č. 21, dále pokračuje podél p. č. 22, 24 a 25, pokračuje podél komunikace p. č. 582, překračuje komunikaci p. č. 555 a vede dále až k výchozímu bodu u p. č. 416.¹³³

5.2 Prvky spadající pod památkovou ochranu

V předešlé podkapitole je vymezené území chráněné jako celek. Za součást památkové zóny se považuje i několik konkrétních prvků chráněných samostatně jako kulturní památka utvářející historický ráz vsi. VPZ Radčice má čtyři takové objekty: kapli, boží

¹³³ Vyhláška Ministerstva kultury o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny č. 249/1995 Sb., příloha

muka a areály dvou venkovských usedlostí. Jeden objekt – trafostanice – již není pod ochranou jako kulturní památka.

5.2.1 Kaple

Stavba je památkově chráněná jako kulturní památka s rejstříkové číslem v ÚSKP: 23697/4-1565 od 3. května 1958.¹³⁴

Kaple Panny Marie spadá mezi sakrální památky a považuje se za dominantu radčické historické návsi, stojící téměř ve středu. Kaple je vystavěna v klasicistním stylu. Jedná se o kvalitní drobnou zděnou stavbu z pískovcového a cihelného zdiva, s doložením v 1. pol. 19. století, novodobě upravenou. Je založena na pískovcových plotnách se soklovou částí z pískovcových bloků. Její přízemí má téměř čtvercový půdorys se zastropením cihlovou klenbou. Podlaha je vytvořena z cihlových dlaždic s vyskládaným centrálním křížem. Vnitřní omítky jsou v monochromním bílém nátěru.¹³⁵

Střecha stavby je sedlová s mírným spádem, dnes opatřena plechovou krytinou. Střecha je zakončena zvonící s hranolovou vížkou s půlkruhově prolamovanými okénky. Zvonice nese v ní uloženou kopie zvonu z roku 1721 s plastickým obrazem bohorodičky a nápisem „*ANNO DOMINI 1721 SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM*“¹³⁶, což můžeme volně přeložit jako: Buď jméno Páně požehnáno. Originál vzácného zvonu se od roku 1945 nachází v kapli na radčickém hřbitově, kam byl po válce uložen poté, co byl navrácen z Prahy, kde byl ukryt na dno řeky Vltavy, aby nebyl roztaven a jeho kov nebyl využit pro válečné účely.¹³⁷

Západní stěna s obloukovitým vstupem do kaple se vyznačuje trojúhelným tympanonem rámovaným profilovou římsou nad vchodem do stavby. Průčelí této stěny pak dominují dva pískovcové sloupy s patkami a hlavicemi v korintském stylu.

Boční stěny mají členění: „*linézovanými rámy a nárožními pilastry, které nesou bosované klády a korunní římsu*“¹³⁸. Zadní stěna kaple se vyznačuje rozdělením na čtyři vpadlá

¹³⁴ Národní památkový Ústav, Památkový katalog: Kaple v Radčicích [online]

¹³⁵ ŠINDELÁŘ, Jaroslav. *Restaurátorská zpráva. Restaurování kamenných prvků na kapli v Radčicích*. Archiv NPÚ v Plzni. Plzeň, 2015.

¹³⁶ Ibidem

¹³⁷ Křížky a vetřelci, Katalog drobného umění na území Plzně: Kaple na hřbitově v Radčicích [online]

¹³⁸ ŠINDELÁŘ (2015)

pole, kde uprostřed můžeme vidět prolomenou niku sklenutou konchou¹³⁹ s v ní vloženou sochou sv. Václava. Závěr průčelí je vyzdoben kamennými kopiemi třech soch; kříž s Kristovým tělem; po stranách sochy Panny Marie a Marie z Magdaly. Jde o kopie soch Kalvárie.¹⁴⁰

Kaple byla několikrát opravována a restaurována. Prvně se tak stalo na přelomu 20. a 30. let minulého století, poté se znovu opravila v roce 1957. Roku 1988 se zjistilo vážné statické narušení zvonice a porušení plastického členění a omítek, které bylo třeba obnovit. V roce 1992 se provedla oprava obvodového a střešního pláště a roku 1999 se opětovně zrenovovaly vnější i vnitřní omítky a provedlo se oplechování střechy a terénní úpravy k odvodnění stavby. V letech 2006 – 2007 následovala další oprava. Poslední úprava byla roku 2015 spojena s restaurováním kaple, kterou provedl akademický malíř J. Šindelář. Díky těmto četným úpravám, opravám a šetrné práci restaurátorů si stavba uchovala svůj velmi zajímavý a příjemný vzhled dodnes. Působí velmi vkusně, upraveně a udržovaně. (Obr. 19-20)

5.2.2 Boží muka

Objekt je památkově chráněn jako kulturní památka s rejstříkovým číslem v ÚSKP: 47233/4-1566 od 3 května 1958.¹⁴¹

Tato velmi hodnotná vrcholně barokní sloupková boží muka se nacházejí na křižovatce ulic Košutecké a V Radčicích v prostoru před bývalou budovou kovárny na návsi po pravé straně silnice ze směru od Plzně. (Obr. 21) Není to však původní poloha objektu. Původně stavba stála za svodidly po levé straně komunikace ze směru do Radčic od Plzně, před začátkem vsi naproti domu č. p. 46, kde byla na kovovém pásu upevněna mezi dvěma patníky silnice. V roce 1986 ale pravděpodobně už provozem po komunikaci staticky narušený sloup muk podlehl nárazu automobilu a část těsně nad podstavcem se zřítila dolů ke břehu řeky Mže. Po několika dnech byla vytažena a následně převezena na opravu do dílny historických objektů Stavebního podniku města Plzně, a ještě na začátku

¹³⁹ ŠINDELÁŘ (2015)

¹⁴⁰ Většinou typ barokního sousoší třech soch jako zpodobnění ukřižování Krista: Ježíš na kříži, Panna Marie, Marie Magdalská nebo sv. Jan pod křížem.

¹⁴¹ Národní památkový Ústav, Památkový katalog: Boží muka v Radčicích [online]

90. letech nebyla práce na božích mukách dokonána a jejich stav uveden do původního stavu.¹⁴²

Změna proběhla až v roce 1999 kdy boží muka restauroval kamenosochař Karel Granát. Před restaurací byla muka zchátralá, nedochoval se k nim dřík ani dvojramenný kovaný křížek. Restaurátor popisuje, že se na vzhledu muk projevilo: „... *hojné napadení mechy, solemi a lišejníky, jež místy tvořily jednolitou masu. ... kameny též vykazovaly korozivní změny povrchu a čtyřboký kaplicový vrcholek měl četná poškození a trhliny.*“¹⁴³ V rámci restaurace byly všechny části muk řádně očištěny od nečistot a biomasy, a zbaveny nevhodných cementových stop. Dřík, který chyběl, byl následně zhotoven z umělého pískovce a nový křížek na vrcholu byl navržen zaměstnancem památkového ústavu v Plzni Mgr. Karlem Foudem.¹⁴⁴ Povrch byl v chybějících místech následně doplněn, bylo dosaženo uceleného barevně sjednoceného povrchu s odpovídající zrnitostí a celá stavba hydrofobisována.¹⁴⁵

Dobu vzniku či vztyčení stavby určuje vytesání nápisu „A 1735“. Na hranolovém soklu z místního pískovce je vytesán dále chronogram 1846 (restaurátorská zpráva z r. 1999 uvádí letopočet 1896¹⁴⁶, zřejmě kvůli podobnosti třetího písmena v letopočtu) a 1904, letopočty pravděpodobných oprav.¹⁴⁷ (Obr. 22) Kronika vsi Radčice z r. 2015 uvádí data letopočtů oprav z let 1840, 1890 a 1999.¹⁴⁸ Muka se vyznačují bohatě provedenými reliéfy ve vpadlých oválných polích v kaplicovém nástavci, který nese nahoru se zužující dřík s patkou a profilovanou hlavicí. Nalezeme zde reliéf s motivem Ukřižování na čelní straně, na pravé straně zobrazení sv. Jana Nepomuckého, na levé straně motiv Panny Marie s Ježíškem a na zadní straně vyobrazení sv. Jiřího sedícího na koni, bojujícího s drakem.¹⁴⁹ Kaplicový nástavec je završen komolým jehlanem, odděleným římsou. Na římsě je upevněn dvojramenný kovaný kříž s dvěma tulipány po stranách.

¹⁴² JENÍČEK, str. 177

¹⁴³ GRANÁT, Karel. *Restaurování sloupkových božích muk (Plzeň-Radčice)*. Archiv NPÚ v Plzni. Česko, 1999.

¹⁴⁴ Ibidem

¹⁴⁵ Ibidem

¹⁴⁶ Ibidem

¹⁴⁷ Národní památkový Ústav, Památkový katalog: Boží muka v Radčicích [online] a GRANÁT (1999)

¹⁴⁸ Kronika, Plzeň – Radčice, rok 2015

¹⁴⁹ Národní památkový Ústav, Památkový katalog: Boží muka v Radčicích [online]

Na současném místě zmiňovaných božích muk před bývalou kovárnou, vzpomíná kronikář Jeníček, ještě na počátku 20. století byla jiná „*letitá boží muka o silném dřívku, sloupu, nahoře s kapličkou a jednoramenným kovovým křížkem na stříšce*“¹⁵⁰. Dobová fotografie z r. 1906 tato muka zachycují bílou barvou či vápnem nabarvená, obyvateli vsi udržovaná. Není o nich známo příliš informací, neví se kdo a kdy je vytesal a na místo postavil, a jak dlouho na místě byla. Jejich historie končí tím, že byla před první světovou válkou odnesena neznámo kam a dosud se nenašla.

5.2.3 Venkovská usedlost

Areál venkovské usedlosti s č. p. 11 je památkově chráněný jako kulturní památka s rejstříkové číslem v ÚSKP: 50902/4-5228 od 3. března 2001.

Usedlost se nachází v ulici V Radčicích na pravé straně komunikace směrem do Plzně. Stavení stálo v roce 1771, tou dobou již mělo části postavené z nespalného materiálu, v roce 1787 je v Josefovském katastru uveden dům, v roce 1839 je objekt charakterizován jako usedlost sedláka s obytnou částí (dům s dřevěnou světnicí, s nespalným středním dílem, při němž je z půdorysu vysazena pec s komorovým dílem) a hospodářskou částí připojenou ke komorovému dílu obytné části. Hospodářská část je postavena z nespalného materiálu a rozprostírá se v šířce domu, na níž na západě navazuje drobná nespalná stavba. Dále byl při jižní hranici objektu uveden nespalný, pravděpodobně hospodářský objekt a na západě byl dvůr uzavřen dřevěnou stodolou.¹⁵¹

Dvůr „*U Houlu*“¹⁵² – jak se mu ve vsi přezdívalo, je zachovaný dodnes převážně v klasicistní podobě z přestaveb ve 2. pol. 19. stol. Obytné stavení a dochovaná sýpka se jeví jako stavby s nejstarším původem nejpozději z přelomu 18. a 19. stol.¹⁵³. Poté co dřevěná světnice obytného stavení byla nahrazena světnicí zděnou, byl dům pravděpodobně rozšířen na severovýchodě o druhý trakt, který vpředu zahrnuje světničku a ve středním dílu kuchyni s kachlovým sporákem se svrchnicí.¹⁵⁴ Za kuchyní se nachází prostor, kde byla pozdě klasicistní černá kuchyně (dnes soc. přísl.) a nad ním se ve střeše nachází podávací vikýř se zárubní ve tvaru sedlového portálu.¹⁵⁵ Do těchto dvou traktů

¹⁵⁰ JENÍČEK, str. 142

¹⁵¹ ANDERLE, Jan. *Radčice. Stavebně historický průzkum vsi*. Archiv NPÚ v Plzni. Plzeň, 1996., Str. 18

¹⁵² JENÍČEK, str. 100

¹⁵³ Národní památkový Ústav, Památkový katalog: Venkovská usedlost č. p. 11 [online]

¹⁵⁴ ANDERLE (1996), Str. 18

¹⁵⁵ *Ibidem*

byla později vložena trojdílná dispozice v čele se světnicí, jejíž strop nesou dva příčné trámy. Jeden z těchto trámů má při nádvorní zdi barokní profilaci.¹⁵⁶ Světnice navazuje na síň se stropem neseným rámem a na ní světnice další. K obytné části přiléhá komora s povalovým stropem. Zajímavý je i *hambulkový krov domu se stojatými stolicemi a krátčaty*¹⁵⁷. V nádvorní části krovu se nacházejí tři volská oka¹⁵⁸ a klasicistní dvouvrstvé vchodové dveře do domu.

Pozdně barokní patrová sýpka postavena z pískovcových bloků, se v areálu venkovského dvora nachází v části za obytným domem. Výrazným prvkem se zde ukazují její dvojvrstvé slohové dveře. Po stranách dveří jsou šterbinová okénka s pravoúhlým pískovcovým portálem a původním kováním.¹⁵⁹ K sýpce přilíná dvoupodlažní stavba, která připomíná pozdně barokní sýpku, později sloužící jako upravené obytné stavení pro čeledě. Stavba má kamenný západní krov a její dřevěné detaily a stropy pocházejí pravděpodobně z konce 19. stol.¹⁶⁰

Na území areálu se též nachází stodola postavena ze smíšeného zdiva a stáje, obě pocházející z 2. pol. 19. stol. Významným prvkem je též pilířová brána se svisle bedněnými vraty a s peší klenutou brankou v čele statku.¹⁶¹ (Obr.25)

5.2.4 Venkovská usedlost

Areál venkovské usedlosti s č. p. 12 je památkově chráněný jako kulturní památka s rejstříkové číslem v ÚSKP: 100952 od 18. března roku 2004.

Areál bývalého statku ve vsi známého jako „*U Honzíků*“, též *U Padělasů*“¹⁶² – se nachází po pravé straně komunikace z Plzně v ulici V Radčicích u křižovatky s ulicí Prašnou. Jedná se o klasicistní areál statku, založený na severním okraji středověkého jádra vsi.¹⁶³ Stavení je doloženo již v roce 1771, v r. 1787 je v Josefovském katastru uveden dům. V roce 1839 je objekt charakterizován jako usedlost sedláka, která má obytnou a hospodářskou část. V jihozápadní části dvora je zmíněn dřevěný dům, za němž se

¹⁵⁶ ANDERLE (1996), str. 18

¹⁵⁷ Ibidem, str. 19

¹⁵⁸ Malá vikýřovitá okénka, většinou kryta plynulou střešní krytinou, oválného i obdélného tvaru.

¹⁵⁹ FOUĐ, KAREL (1998), str. 104-105 a ANDERLE (1996), str. 19

¹⁶⁰ ANDERLE (1996), Str. 19

¹⁶¹ FOUĐ, KAREL (1998), str. 104-105

¹⁶² JENÍČEK, str. 100

¹⁶³ Národní Památkový Ústav, Památkový Katalog: Venkovská usedlost č. p. 12 [online]

nacházela stavba, pravděpodobně sýpka z nespalného materiálu a naproti obytnému stavení stálo další nespalné stavení s menším nespalným objektem za ním. Ve dvoře se nacházela dále nespalná stodola a chmelnice na severovýchodě objektu.¹⁶⁴

V čele statku stojí velmi zajímavá brána ve tvaru sedlového portálu s pískovcovými okosenými pilíři i konzolami, pravděpodobně již pozdně středověké proveniencí¹⁶⁵, k níž přiléhá půlkruhem klenutá pěší branka nejasného stáří.¹⁶⁶ Vzhledem k rozpadu pískovce je brána, jejíž překlad je tvořen trámy (z nichž vnější má okosenou hranu), dnes upravena maltou. (Obr. 24)

Obytné stavení je klasicistní zděný jednopodlažní trojdílný objekt, krytý sedlovou střechou s polovalbami. Bedněný štít domu, pod nímž se nachází oháňka¹⁶⁷, je ozdobně skládaný. (Obr. 23)

Na území areálu bývalé usedlosti se též nacházejí někdejší stáje, novodobé chlívky a novodobá dřevěná kolna. Původní nespalná stodola se nedochovala.

Objevily se úvahy o možné lokalitě bývalého vrchnostenského dvora právě na území statku č. p. 12, kdy ves byla pod majetkovou správou vladky Michala Točníka z Křimic (viz. kapitola Historie vsi Radčice). Šlechtic si své sídlo měl zvolit a vybudovat právě v *Račicích*, které i s Vejprnicemi zdědil, ač tradice vладыckých *sezení* byla spíše na Vejprnickém panství.¹⁶⁸ Dvůr je ve vsi uveden až roku 1651, (Michal Točník umírá o 70 let dříve) při sčítání poddaných dle víry. Tento historický zdroj dokonce poukazuje na tři zaměstnance dvora: pacholka Šimana, pohůnka Matouše a šafářku Markytu.¹⁶⁹ Je tedy jisté, že panský dvůr ve vsi existoval, není však jasné časové vymezení existence či okolnosti vzniku a zániku. Území má tedy možná zajímavější historii, než tušíme a situaci by zřejmě vyjasnilo hlubší prozkoumání území. Autor Anderle, ještě o čtyři roky dříve ve *Stavebně-historickém průzkumu vsi* též naznačuje možnou úvahu o existenci panského dvora právě v prostorech, dnes náležících stavení č. p. 12, v souvislosti s jeho pozdně gotickou branou, která je obvykle barokně upravena – „Překlad brány tvoří trámy, z nichž

¹⁶⁴ ANDERLE (1996), Str. 20

¹⁶⁵ V prostředí vesnické lidové architektury je slohový projev pozdní gotiky omezen třicetiletou válkou, 1618-1648. / ANDELRE (1996)

¹⁶⁶ FOUČEK, KAREL (1998), str. 105

¹⁶⁷ Architektonický prvek též známý jako podlomenice: malá příčná stříška chránící dolní část štítové stěny domu před povětrnostními vlivy.

¹⁶⁸ CHMELÍŘ (2000), Str. 50

¹⁶⁹ ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. *Plzeňsko-Klatovsko — Soupis poddaných podle víry z roku 1651*. Národní archiv: 2017. ISBN: 978-80-7469-070-9, 715 s., Str. 222

*vnější má okosenou hranu, okosení je před kamennými konzolami ukončeno odsazenými oblémi náběhy, což je obvyklá barokní úprava.*¹⁷⁰ Podobné typy bran stály či stále stojí např. na území vsí Dýšina, Vochov či Bolevec a právě tam tento typ brány dokládá nález konzoly ve výkopu ve vrstvách, které s velkou pravděpodobností souvisejí s likvidací pozdně gotické etapy dvora, svého času gotickou residencí.¹⁷¹

5.2.5 Trafostanice

Jedná se o věžovou zděnou distribuční trafostanici malého typu, která je dodnes v provozu. Byla zřízena svazem Západočeské Elektroniky a.s. mezi lety 1924-1938 pro připojení místní části do její rozvodné sítě. Objekt je uznáván jako příklad industriálního dědictví z oboru energetiky.¹⁷²

5.3 Hodnotná lidová stavení na území VPZ Radčice

Tato kapitola se zaměřuje na další lidová stavení v rámci VPZ Radčice, která nemají právní ochranu jako kulturní památka, ale jsou chráněné v rámci celku památkové zóny, a zkoumá jejich dochovanou hodnotu. Jedná se především o bývalé statky a usedlosti. U většiny objektů je stručně načrtnuta historie a shrnut současný stav. Původem se většinou jedná o objekty s existencí doloženou již během prvního číslování domů (1770-1771) jako součásti tereziánských a josefinských reforem. Dalším, podrobnějším přehledem historie staveb je pak zanesení v Josefinském (Josefském) katastru vypracovaném v letech 1785-1789 pro daňové účely za vlády Josefa II. Z hlediska poznání historické zástavby vsí a jejich stavení je pak nejdůležitějším dokladem tzv. Stablní katastr, pořizován od 2. pol. 20. let 19. stol. do r. 1843. Katastr kromě protokolu s informacemi o stavebních parcelách a stavbách obsahuje i pozemkové mapy, které barevně určují jak veřejné budovy (radnice, sakrální budovy, zámky), tak i stavební materiál stavení a usedlostí (dřevo / spalné, zdivo / nespalné).¹⁷³ (Obr.4)

¹⁷⁰ ANDERLE (1996), str. 20

¹⁷¹ Ibidem

¹⁷² Národní památkový Ústav: Památkový Katalog: Trafostanice v Radčicích [online]

¹⁷³ ŠKABRADA (1999), str. 51-53

5.3.1 Statek č. p. 5

Dům je doložen k r. 1787 se sýpkou a stodolou, k r. 1839 se jedná o usedlost sedláka s obytnou a hospodářskou částí. Soudě podle vnošení ve štítě – r. 1891 - je dům v tomto roce přestavěn. V dnešní době je sýpka zaniklá a dochovaná je jen část obvodové zdi z pískovcových bloků jako součást ohrazení usedlosti. Z brány usedlosti se dochovaly zděné sloupky. Dnes bránu tvoří plechová vrata, vrátka v průčelí domu jsou půlkruhem klenutá.¹⁷⁴ Na dům navazující dochované chlévy jsou klenuté segmenty do pasů.¹⁷⁵ Stodola v areálu usedlosti a spojka ke stodole pravděpodobně pochází z let kolem r. 1900. Z konce 19. stol. se jeví i dvoupodlažní hospod. objekt a drobná stavba při stodole za ním.¹⁷⁶

5.3.2 Usedlost č. p. 6

Usedlost zvaná „U Lukašů“¹⁷⁷, je též doložena z let 1771 a 1787. Roku 1839 se jedná o usedlost sedláka s obytnou a hospodářskou částí, kdy v průčelí statku stojí nespálná sýpka, při severovýchodní hranici dům z nespálného materiálu, na nějž navazuje hospodářská část. Při jihozápadní hranici se pak naproti domu nachází další nespálný objekt a za ním drobná dřevěná stavba. Dvůr je uzavřen dřevěnou stodolou.¹⁷⁸ Areál usedlosti dnes vykazuje výrazné stavebně-historické hodnoty, v čele s budovou sýpky, na přelomu 19. a 20. stol. zobytněnou, ale nejpozději barokně-klasicistního založení na počátku 19. století, ležící v okapové orientaci a kamennou, polokruhem zaklenutou bránou s vnošením r. 1865 a zdobně tvarovaným klenákem. Ve dvoře usedlosti stojí obytný dům trojdílné dispozice v jádře nejméně barokní.¹⁷⁹ Tento střední díl domu je širšího provedení a lze v něm podle z kamene klenutého pasu o rozpětí 3 metrů předpokládat bývalou černou kuchyni. K domu je přilehlá stáj z pískovcových bloků s hlavní fabionovou římsou z cihel a ze dvora lze na stáji spatřit dva kamenné portálky s nadsvětlíkem. Stodola usedlosti je v dnešní době upravena na kravín.

¹⁷⁴ ANDERLE (1996), str. 14

¹⁷⁵ FOUČEK, KAREL (1998), str. 104

¹⁷⁶ ANDERLE (1996), str. 14

¹⁷⁷ JENÍČEK, str. 100

¹⁷⁸ ANDERLE (1996), str. 14

¹⁷⁹ FOUČEK, KAREL (1998), str. 104

5.3.3 Statek č. p. 7

Statek je doložen r. 1771 a 1789, v r. 1839 je charakterizován jako usedlost sedláka s obytnou a hospodářskou částí. Dům, stáje a stodola jsou zde postavené ze dřeva a při silnici stojí nespalná sýpka. Dnes má dvůr „U Matějí“¹⁸⁰ pozdně klasicistní vzezření. Sýpka byla rozšířena a novodobě upravena. V čele usedlosti je polokruhem zaklenutá brána, spolu s dalšími stavbami ve dvoře datována do období po r. 1850. Krov obytného domu je opatřen vročením do r. 1860.¹⁸¹ (Obr.26)

5.3.4 Dvůr č. p. 8

Dvůr „U Matoušů, též U nových sedláků“¹⁸² č. p. 8 má v čele situované až ve 20. stol. vystavěné polopatrové obytné objekty. Hodnotnou fasádu člení lizény a další ozdobné prvky. Brána v čele dvora je sklenuta stlačeným obloukem, který nese betonový výdusek znázorňující lva.¹⁸³ (Obr.27)

5.3.5 Statek č. p. 10

Z bývalé usedlosti č. p. 10 je dobře zachována klasicistní hospodářská stavba postavená po polovině 19. století, v interiéru zčásti klenutá plackami do pásů.¹⁸⁴ Obytné stavení zaniklo v důsledku ničivého dopadu bomb při bombardování Plzně.

5.3.6 Bývalá obecní pastouška č. p. 13

Pastouška v dnešní Prašné ul. je doložena v letech 1771 a 1787, v r. 1839 vedena jako obecní dům s hospodářskou a obytnou částí – nespalnou chalupou vloženou před čelo usedlosti č. p. 12. Tato chalupa zanikla ve 2. pol. 19. stol. a je nahrazena dnešní usedlostí drobného zemědělce s dochovanou pozdně klasicistní formou na zcela odlišném půdorysu. Hlavní průčelí stavení je pojednáno lizénovým rámem s novým, trojdílným oknem. Na dům s trojdílnou dispozicí a sedlovou střechou s dvěma volskými oky a podávacím vikýřem se sedlovou stříškou je napojena hospodářská část – stodolu,

¹⁸⁰ JENÍČEK, str. 100

¹⁸¹ FOUD, KAREL (1998), str. 104

¹⁸² JENÍČEK, str. 100

¹⁸³ FOUD, KAREL (1998), str. 104

¹⁸⁴ Ibidem

uzavírající na západní straně dvůr. Na stodolu je následně z jižní strany napojena kolna krytá pultem.¹⁸⁵ (Obr.28)

5.3.7 Usedlost č. p. 14

Usedlost zmíněná jak v r. 1771, tak v r. 1787, kdy je uveden dům. Roku 1839 se usedlost s obytnou a hospodářskou částí rozdělila mezi dva domkáře. Vznikla tak situace, kdy se na dvoře nacházely dva dřevěné objekty, takže na jihovýchodě a severozápadě usedlosti byl dvůr otevřený. Situace zanikla přestavbami usedlosti ve 2. pol. 19. století. Nejstarším objektem se dnes jeví stodola, která vznikla na počátku 20. stol. V čele usedlosti do ul. Prašné stojí novodobě vyhlížející stavení z konce 19. století, při ul. Stromková je stavení ohrazeno cihlovou zdí s pilíři vrat.¹⁸⁶ (Obr.29)

5.3.8 Stavba Hostince č. p. 15

Hostinec z roku 1931, který nahradil starší objekt vrchnostenské hospody¹⁸⁷, leží v ulicích V Radčicích a Prašné jako rohový objekt. Hospoda je zmiňována již tereziánským katastrem, v r. 1787 je uvedeno, že hospoda byla emfiteuticky prodaná. V roce 1839 je hostinec popsán jako usedlost šenkýře s obytnou a hospodářskou částí. V areálu usedlosti se pravděpodobně nacházel velký nespalný dům s vysazenou pecí, k němuž byla do tvaru L na konci dvora připojena stodola, kolna a nespalná sýpka u vjezdu do dvora. Dům byl v r. 1931 nahrazen novostavbou, která je bez větších změn zachována dodnes, a tvoří tak urbanisticky velice zajímavý celek. Hospodářské stavby zanikly, v jádře klasicistní sýpka s ležatými sýpkovými okýnky byla na konci 19. stol. přestavěna na výměnek a rozšířena. V roce 1936 byl rozšířen i hostinec, a to o taneční sál s jevištěm a vnitřním balkónem.¹⁸⁸ Na fasádě v průčelí stavby těsně nad brankou lze spatřit nápis „VCHOD DO ZAHRADY“ a „Č. P. 15“ a na fasádě přízemního patra nad okny stojí nápis „NA STARÉ HOSPODĚ „U FIŠERŮ“. Dále zasluhuje pozornost i rozlehlá střešní terasa na východní části stavení pozorovatelná z ul. V Radčicích. (Obr.30)

¹⁸⁵ ANDERLE (1996), str. 22

¹⁸⁶ Ibidem

¹⁸⁷ FOUČEK, KAREL (1998), str. 105

¹⁸⁸ JENÍČEK, str. 267

5.3.9 Statek č. p. 16

Statek zvaný „U Myslivečků“¹⁸⁹ jehož zástavba je produktem až druhé pol. 19. století, a prvních desetiletí 20. století. Ze starší situace je zachováno především obytné stavení trojdílné dispozice, podsklepené valeně zaklenutou komorou zřejmě barokního založení.¹⁹⁰ V r. 1839 bylo stavení již rozděleno na polovinu číslem popisným 31. Krov domu má novodobou úpravu, je hambalkový se šikmými vzpěrami (byl zde využit krov starší). Hlavní průčelí domu do ulice je dvojosé, jeho trojúhelný štít je ukončen valbičkou. Na průčelí navazuje zeď s pěšími vrátky s dřevěnou zárubní a vraty se zděnými pilíři. Na dům zezadu přiléhá stáj s polopatrem a do tvaru L je dvůr ukončen stodolou postavenou okolo r. 1900. Stodola však stojí na místě staré stodoly.¹⁹¹ (Obr. 31)

5.3.10 Statek č. p. 31

Statek tvoří obytné stavení původně patřící statku č. p. 16, které si částečně uchovalo historizující vzhled, a hospodářská část. Dům je dvojdílný, částečně se zachovanými srubovými konstrukcemi, na průčelí navazuje polokruhem klenutá branka a brána se zděnými pilíři.¹⁹² Štít v průčelí domu je bedněný a pobitý eternitem, pod nímž se nachází podlomenice. Přízemní okna v průčelí jsou zdobena podokenní římsou s čabraky se štrápci, jedná se o pravděpodobnou úpravu z 2. pol. 19. stol. Podél domu navazující hospodářská stavba s půdní nadezdívkou je upravena ke konci 19. století.¹⁹³ (Obr.31)

5.3.11 Statek č. p. 17

Statek je uveden v r. 1771 i v r. 1787; v roce 1839 je usedlost popsána jako selská, s obytnou a hospodářskou částí a zahradou. Podélně ve frontě návsi stál dřevěný dům s vysazenou pecí, na straně vjezdu z ulice stála v čele dvora nespalná sýpka a za ní další velký nespalný objekt, pravděpodobně stáje. Severovýchodní okraj dvora pojímal další nespalnou stavbu a na severozápadním okraji dvora se nacházela stodola. V dnešní době je dům zděný, vystavený takto kolem 2. pol. 19. stol. či později, a je výrazně novodobě upravený. Vnitřní severozápadní díl – komora s povalovým stropem neseným trámy je zachována ve starším stavu. Pod komorou se nachází sklep valeně napříč klenutý

¹⁸⁹ JENÍČEK, str. 100

¹⁹⁰ FOUD, KAREL (1998), str. 105

¹⁹¹ ANDERLE (1996), str. 23

¹⁹² FOUD, KAREL (1998), str. 105

¹⁹³ ANDERLE (1996), str. 24

cihlovým segmentem s pozdně klasicistními dveřmi s knoflíkem. Bývalá úprava fasády se dnes projevuje profilovanou hlavní římsou s deskou. Průčelí stavení dominuje brána se zděnými pilíři a rovným překladem, nad nímž byl proveden nízký štítek s čučky¹⁹⁴ kuželovitého tvaru, na níž od domu přiléhá peší branka s pozdně klasicistními vrátky. Z průčelí je výrazná i patrová sýpka s rámovanými lizénami a ležatými okénky s pískovcovým ostěním. Tři další okénka oválného tvaru v pyramidové sestavě, pod nimiž se nachází nika (pro sochu např. světce), lze spatřit v trojúhelném štítu sýpky. V nádvořním průčelí sýpky se do ní nachází vstup s pískovcovým pravoúhlým portálkem.¹⁹⁵ Vedle je umístěn vstup do kamenného polokruhem klenutého sklepa, jenž je umístěn v jižní části půdorysu sýpky. Sklep podle srovnání půdorysu ze Stabilního katastru náležel barokní sýpce, která tomuto půdorysu odpovídala. Dnešní stav sýpky klasicistního vzezření tak zřejmě vznikl až po r. 1839. K sýpce přilehlé stáje byly přestaveny. (Obr.32)

5.3.12 Dům č. p. 18

Dům a jeho zadní podsklepená část domu s odlišným výškovým uspořádáním proti předním dílům stavby je staršího, zřejmě barokního založení.¹⁹⁶ Podélné stavení, které bylo doložené r. 1839 podél komunikace, zaniklo, objekty na severovýchodě dvora, pocházejí z 2. pol. 19 stol. a jsou novodobě upraveny. Zanikla i stodola, na jejímž prostoru se nyní nachází areál místní školy. Dům na severozápadě dvora má trojdílnou dispozici, přední díl je pak rozšířen zástavbou. Fasáda domu pochází z meziválečného období.¹⁹⁷

5.3.13 Statek č. p. 26

Statek „U Halačů“¹⁹⁸ leží na jižní straně návsi. V čele tohoto statku stojí trojdílný pozdně klasicistní dům s valeně klenutým kamenným sklepem. Ostatní stavby ve dvoře se jeví novodobě či pocházejí ze sklonku 19. století. Vrata do dvora se vyznačují zděnými pilíři a vročením do roku 1912.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Architektonický prvek většinou renesančních průčelí, objevující se též v baroku i klasicismu. Nachází se většinou na horní straně štítu, římsy či brány ve tvaru šišky, koule, vázy, kalichu, kuželky apod.

¹⁹⁵ ANDERLE (1996), str. 24

¹⁹⁶ FOUĐ, KAREL (1998), str. 105

¹⁹⁷ ANDERLE, (1996), str. 25

¹⁹⁸ JENÍČEK, str. 100

¹⁹⁹ FOUĐ, KAREL (1998), str. 105

5.3.14 Dům č. p. 27

Dům „U Kouklů“²⁰⁰ je uveden katastry v letech 1771, 1787. V roce 1839 se jedná o selskou usedlost s obytnou a hospodářskou částí. V čele dvora je zmíněn nespalný dům, který má zadní díl ze severovýchodní strany širší než přední části. Naproti domu se pak nachází poměrně velká nespalná stavba, na níž navazují též stáje z nespalného materiálu při jihozápadním obvodu dvora. Dvůr je uzavřen dřevěnou stodolou.

V dnešní době je bývalá obytná část v čele nahrazena novodobým domem. Dispozice domu je trojdílná s širokým středním dílem. Suterén domu, v minulosti zřejmě přízemí, je klenut stlačenými valenými klenbami. Vstup je ze síně opatřen zřejmě druhotně použitým pozdně středověkým portálkem s lomeným obloukem.²⁰¹ Můžeme se domnívat o středověkém jádře suterénu. Průčelí má tvar trojúhelného štítu rámovaným římsou, jinak je hladké, dvouosé s trojdílnými přízemními okny a okénky suterénu. Průčelí je stavebně spojené s částí, kde je umístěna pěší branka klenutá půlkruhem, nad níž se nachází nika s obrázkem světce. Dveře v brance jsou ozdobně skládané a vyřezávané, pravděpodobně z konce 19. stol. Z pravé strany na ní navazuje brána se zděnými pilíři a rovným překladem.²⁰² (Obr.33)

5.3.15 Někdejší hostinec č. p. 86

Hostinec „U Hasmanů“²⁰³ kolmo přiléhá k domu č. p. 27, je situovaný v okapové orientaci, původně patřící k této usedlosti.²⁰⁴ Stavba je postavena jako hospoda na konci 19. stol.

5.3.16 Areál mlýnu

Areál mlýnu mezi silnicí a řekou se nachází jihovýchodně od vsi. Tento hodnotný areál mlýna, zástavbou bezesporu klasicistního původu z období po r. 1840²⁰⁵, je charakterizován jako *hodnotný klasicistní mlýn s dosud výraznou vypovídací schopností*²⁰⁶. Budova však byla v roce 2019 zdemolována při výstavbě obchvatu Plzně.

²⁰⁰ JENÍČEK, str. 100

²⁰¹ FOU, KAREL (1998), str. 105

²⁰² ANDERLE (1996), Str. 28-29

²⁰³ JENÍČEK, str. 100

²⁰⁴ FOU, KAREL (1998), str. 105

²⁰⁵ Ibidem

²⁰⁶ FOU, KAREL (1998), Str. 44

Na území VPZ Radčice jsou i další areály bývalých statků a jiných stavení. Například objekty č.p. 1, 2, 3 a 4 jsou všechny doloženy z let 1771, 1787 i 1839. Většinou se na území jejich obytných částí nacházejí domy postavené nebo novodobě upravené po r. 1900. Hospodářská stavení jsou buď zaniklá (např. v souvislosti s náletem v r. 1943) nebo též upravené do moderní podoby. Objekt č. p. 3 si částečně zachoval vzhled z doby svého vzniku – 2. pol. 19. stol.

5.4 Kategorizace objektů ležících na území VPZ Radčice

Pro úplnost představy o tom, jak hodnotná jsou stavení na vymezeném území Vesnické památkové zóny Radčice, poslouží *Návrh vesnické památkové zóny Radčice*, vypracovaný NPÚ v Plzni v listopadu r. 1994 (Obr. 5). Kromě mapy znázorňující hranici PZ a tím pádem i ohraničený soubor objektů a usedlostí v měřítku 1:2 000 je v její legendě zaneseno 6 kategorií, do nichž jsou barvou a šrafy přítomné objekty rozlišeny. Jedná se o kategorizaci objektů od nejhodnotnějších do charakter zástavby rušících a zaniklých objektů: Vybrané památkově hodnotné objekty určující charakter PZ; Památkově hodnotné objekty určující charakter PZ; Objekty hmotově tradiční dotvářející charakter PZ; Objekty ostatní; Objekty působící rušivě; Objekty zaniklé.

Dle tohoto dokumentu se na území této PZ nenachází žádný objekt, který svojí formou působí rušivě ani žádný objekt zaniklý nebo v zanikajícím, chátrajícím stavu. Ostatních objektů (vyznačující se bílou barvou) je značně více, převážně na severozápadní hranici PZ a po levé straně komunikace vedoucí ze směru od Plzně na návěs vsi. Jedná se hlavně o zástavbu novodobějšího charakteru, která ale v zásadě nenarušuje historickou podstatu vzhledu území. Co se týče zástavby na návsi či severně směrem od ní, jedná se o objekty hmotově tradiční dotvářející charakter PZ, velká část z nich je popsána v předchozí podkapitole. Památkově hodnotné objekty určující charakter PZ jsou pak stavení chráněné samostatně jako KP: stavení č. p. 12, č. p. 11 i s jeho hosp. stavbami. Podobnou hodnotu pak má dle této mapy stavení č. p. 10, č. p. 31 a č. p. 8. Nejvýznamnějšími objekty (vyznačené černou barvou) v kategorii Vybrané památkově hodnotné objekty určující charakter PZ jsou kaple na návsi a brána stavení č. p. 12.

5.5 Shrnutí hodnoty a současného stavu VPZ Radčice

Hodnota vesnické památkové zóny Radčice spočívá především v dochované zástavbě vesnického typu. Jedná se většinou o stavení, která se nacházejí na návsi a v její blízkosti. Konkrétněji jde o čtyři kulturní památky, kterými jsou: drobná sakrální památka, klasicistní kaple Panny Marie, nacházející se v dominantní poloze na návsi, pocházející z první pol. 19. stol. s prvky vykazujícími velmi kvalitní umělecké provedení. Další památkou jsou velmi hodnotná vrcholně barokní sloupková boží muka nacházející se na křižovatce ulic Košutecké a V Radčicích v prostoru před bývalou budovou kovárny na návsi, s datací roku 1735. Dále jde o dvě venkovské usedlosti s č. p. 11 a č. p. 12 s typově klasicistním vzhledem. Usedlost č. p. 11 se vyznačuje především velmi dobrým zachováním klasicistního obytného stavení i jeho hospodářských částí – pozdně barokní sýpku lze uvést jako příklad. Hodnota usedlosti č. p. 12 tkví především v jeho ohrazení, bráně a brance pozdně středověkého původu. Z historického i architektonického hlediska jsou dále zajímavé bývalé statky, usedlosti na návsi: č. p. 16, 31, 17, 7, 8, 27 a č.p. 13 a č.p. 15 v ulicích Prašná a v ul. V Radčicích. Stav kulturních památek na území zóny je velice dobrý, především díky udržování a odborné péči.

5.6 Srovnání VPZ Radčice s ostatními zónami okresu

Tato podkapitola má za cíl porovnat všech deset památkově chráněných území na území Plzeň-město. Jedná se o vesnické památkové zóny Dýšina, Kyšice, Tymákov, Radčice, Plzeň 4 – Bukovec, Plzeň 4 - Červený Hrádek, Plzeň 4 – Újezd, Plzeň 4 – Lobzy, Plzeň – Křimice, Plzeň 1 – Bolevec. Je nasnadě upozornit, že se jedná o zcela specifickou situaci, kdy se na území většího města nachází velký počet památkových zón, chránící vesnické prostředí. Tento fakt dokazuje, že město Plzeň a jeho bezprostřední okolí, je jeden z historicky nejvýznamnějších a v rámci dochovaného dědictví jeden z nejpozoruhodnějších okresů na území České republiky.

Všechna tato území byla autorem práce navštívena a fotograficky zaznamenána. Jedná se především o fotografie kulturních památek v daných VPZ, ale také pohledy na náves a ostatní zajímavé stavby – to hlavně v případě zón bez objektů chráněných jako KP.

Co se týče prvků, mající právní ochranu samostatně jako KP, nejzajímavější je z tohoto pohledu jednoznačně VPZ Dýšina, která na svém území čítá 14 takovýchto objektů. Mezi nimi je především několik usedlostí ležících přímo na návsi (Obr. 36-37), několik dalších památek jsou pak brány s brankami usedlostí. Jako jediná v okrese má na svém území velkou sakrální stavbu, kostel Nejsvětější trojice a sv. Šimona a Judy (Obr. 34) a též faru nacházející se na protější straně komunikace. (Obr.35) Další v pořadí je VPZ Plzeň 1 – Bolevec, na jejímž území se nachází dokonce 15 aktuálně chráněných prvků, 8 z nich však náleží objektu č. p. 1/3, mimořádně dochované klasicistní usedlosti, která svou hodnotou a zachováním nemá na Plzeňsku, ale ani v oblasti západních Čech obdoby (Obr.38-39). Další zajímavostí je přítomnost čtyř cenných božích muk, což je nejvyšší počet v rámci zón (Obr.40-43). Boží muka jako KP jsou přítomna jen na území památkové zóny Radčice. Bolevecká náves je ale též pohledově zajímavá v důsledku zástavby panelových domů, které ji obklopují, a tvoří tak opravdu specifický ráz historického jádra a novodobého okolí. Sochařská díla vysoké umělecké a historické hodnoty lze poté spatřit na území VPZ Plzeň-Křimice. Socha Piety (Obr.44) a socha sv. Jana Nepomuckého jsou chráněny jako KP, spolu s barokní výzdobou areálu zámku (Obr.45) tak též tvoří vysoce hodnotný celek. Zámek v Křimicích je jedinou stavbou tohoto typu v prostředí VPZ v okrese a jeho areál je zároveň chráněn jako KP. Křimickému náměstí dále dominují dvě chráněné venkovské usedlosti. (Obr.46-47)

Do rámce daného okresu a vesnických památkových zón v něm náleží dvě zóny, které na svém území nemají památku se statusem KP. Jedná se o VPZ: Plzeň 4 – Újezd (Obr.48-49) a Plzeň 4 – Bukovec (Obr.50-51). Jejich území též představují doklad dochování zástavby historického charakteru a svým příjemným a čistým vzhledem obě zóny budí dojem udržované památkově chráněné vsi. VPZ Plzeň 4 – Lobzy a VPZ Plzeň 4 – Červený Hrádek mají na svém území obě po dvou chráněných objektech. V Lobzech se jedná o pozdně barokní rychtu s fragmenty pozdně středověké výstavby a o vedlejší venkovskou usedlost (Obr.52), ostatní stavby v této zóně působí spíše novodobějším dojmem. V Červeném Hrádku je řeč o kapli sv Šimona a Judy (Obr. 53) a o venkovskou usedlost (Obr. 54). Zóna ale poskytuje pohled na více usedlostí, které si více či méně zachovaly výrazný historizující charakter. Ve VPZ Tymákov se nacházejí čtyři kulturní památky (Obr.55-58), stejně jako v zóně Kyšice (Obr.59-62).

Další rozdělení pro srovnání VPZ může být i prostřednictvím samostatnosti či náležitosti k městu Plzeň. Území Tymákova, Dýšiny, Kyšic jsou samostatné obce ležící v daném

okresu. Autor práce by tak tyto tři území seřadil do pořadí Dýšina-Tymákov-Kyšice. Co se týče sedmi „městských“ VPZ, nejpozoruhodnější je území Bolevecké návsi a Křimic.

Vesnická památková zóna Radčice tak tvoří v historické, kulturní a architektonické rovině pomyslný střed. Na území okresu Plzeň-město se sice nacházejí hodnotnější území z hlediska dochování historické zástavby, hodnoty lidových stavení a ostatních, např. drobných či větších sakrálních staveb, ale také území, která jsou z úhlu přítomnosti KP, jejich počtu a celkového historizujícího dojmu v porovnání s VPZ Radčice slabšího charakteru.

5.7 Budoucí život vesnické památkové zóny

Tato podkapitola se snaží nastínit možnou budoucnost VPZ Radčice, ale též takto chráněného území obecně. V úvodu autor práce považuje za nutnost zmínit, že už existence a bytí právní ochrany na území spojuje jak minulost, přítomnost a také budoucnost území a staveb jemu náležících. Jde totiž o architektonickou minulost, v přítomnosti chráněnou tak, aby byla do budoucna zachována jako odkaz pro budoucí generace potomků, které si mimo jiné budou moci prostřednictvím staveb lépe představit život lidí, sedláků, hospodářů a jiných obyvatel vsi, kteří ve venkovském prostředí po staletí žili, pracovali, hospodařili a zanechali po sobě v podobě architektury tuto specifickou formu kulturního dědictví. Aby tomu tak v budoucnosti bylo, je postaráno právě ochranou v podobě památkové zóny, která určuje, jakým směrem se zástavba na jejím území bude co nejšetrnějším a nerušivým způsobem ubírat.

Přítomnost kulturních památek na území VPZ tak svědčí o velké historicky-kulturní hodnotě území. Lze předpokládat, že se některé objekty, v dnešní době bez statusu KP, jimi během následujících let či desítek let, stanou. Na území VPZ Radčice, je takových objektů, v budoucnu možná zařazených na Ústřední seznam kulturních památek, několik. Autor práce předpokládá, že s přijatelnou péčí o historicitu, případným věrným obnovením např. ozdobných architektonických prvků po vzoru z dobových fotografií apod. se mohou některé stavby stát též objektem se statusem kulturní památka. Mohla by to být např. stavba bývalého hostince č. p. 15 je zajímavá nejen urbanisticky (rok přestavby na objekt dnešního vzhledu – 1931) ale i z hlediska tradice. Dle doložení v r. 1787, tj. minimálně 150 let předtím, se již jednalo o hostinec, resp. vrchnostenskou hospodu, tudíž místo sloužící k účelu občerstvení obyvatel vsi či příchozích návštěvníků

z Plzně. Dalším objektem, jehož areál, ač přes některé novodobé úpravy, vykazuje z hlediska architektury značné historické hodnoty, je areál bývalé selské usedlosti č. p. 17, případně usedlosti č. p. 7.

Vzhledem k tomu, že zkoumaná ves je k městu Plzeň a jeho centru ve velice blízké vzdálenosti, je možné hovořit také o možném cestovním ruchu. Památky a jejich zachovalost jsou pro turisty a cestovatele důležité kvůli své estetické a historické hodnotě. V případě navštěvovaných památkových území je tedy užitečná přítomnost např. informační, turistické tabule či jiná připomínka významného území. Informační tabule o vsi Radčice již existuje na křižovatce ulic V Radčicích a Na Jívách, ale jak autor práce při návštěvách VPZ v daném okrese zpozoroval, není existence tabulí ve všech takovýchto územích pravidlem. Poměrně běžné je ale umístění štítku či malé informační tabulky s nápisem *Kulturní památka* přímo do blízkosti dané KP nebo na ni.

7 Seznam v práci často užívaných zkratek

č. p. – číslo popisné

hosp. / hospod. – hospodářský

KP – Kulturní památka

MO – městský obvod

NPÚ – Národní památkový ústav

p. č. – číslo parcely

PZ – památková zóna

r. – rok, roku

rejst. č. – rejstříkové číslo

ÚSKP – Ústřední seznam kulturních památek

VPZ – Vesnická památková zóna

8 Závěr

Kulturní dědictví je bezesporu součástí naší společnosti a je velice důležité ho chránit především pro jeho historickou, uměleckou a kulturní hodnotu. Úkol ochrany a udržování spadá do kompetence památkové péče. Ta pečuje o jednotlivé památky, ale též o celá území, vykazující výrazné hodnoty v oblasti historie či umění. Tato chráněná území se dle významnosti dělí na rezervace a zóny, přičemž dle umístění poté na vesnické a městské rezervace nebo zóny.

Práce se zaměřila právě na prostředí vesnických památkových zón, jež jsou zákonem o státní památkové péči definovány jako územní sídla nebo jejich části s menším podílem kulturních památek, jako historické prostředí nebo část celku, které vykazují významné kulturní hodnoty. Jak už přívlastek zón naznačuje, jedná se o území venkova s ochranou jeho historické zástavby. Problematice venkovské zástavby, tzv. lidové architektury, se věnuje kapitola č. 3, v níž je představena základní typologie vsí dle vzniku a formy jejich půdorysného uspořádání, typologie staveb lidové architektury i její stavebně historický vývoj. Lidová architektura je tedy ve vesnickém prostředí primární objekt památkové ochrany a péče.

V práci jsou dále představena území, vesnické památkové zóny, nacházející na území okresu Plzeň-město. Jedná se konkrétně o 10 takových oblastí, přičemž jedna z nich, vesnická památková zóna Radčice, je v práci zkoumána detailněji. Fakt, že se na území poměrně malého okresu v blízkosti statutárního města nachází kvantitativně velký počet památkově chráněným vesnických zón, svědčí o významném kulturně-historickém území, jakým město Plzeň a jeho okolí bezesporu je. V rámci České republiky je to kromě okresu České Budějovice zcela výjimečný úkaz.

Bývalá ves Radčice, dnes spadající pod Městský obvod Plzeň 7, je ves raně feudálního původu s první zmínkou v roce 1319. Historii území však dle archeologických nálezů lze mapovat až do 9. – 11. století. Autor práce se zaměřil na dochovanou architekturu v historickém jádru vsi, která je v současné době chráněna jako památkové území vesnického typu. Stavení v rámci území památkové zóny se vyznačují především jejich dochovaným charakterem lidového klasicismu první a druhé poloviny 19. století. Kromě hodnotných stavení, bývalých statků a usedlostí nacházejících se převážně na návsi, chráněných jako celek vesnickou památkovou zónou, mají čtyři objekty na tomto území

status Kulturní památka. Konkrétně jde o klasicistní kapli Panny Marie, nacházející se téměř uprostřed návsi. Kaple je datována do první pol. 19. stol. a má prvky vykazující velmi kvalitní umělecké provedení. Další památkou jsou vrcholně barokní sloupková boží muka se zdobnými reliéfy nacházející se na křižovatce ulic Košutecké a V Radčicích v prostoru před bývalou budovou kovárny na návsi, s datací roku 1735. Dále jde o dvě venkovské usedlosti s č. p. 11 a č. p. 12 s typově klasicistním vzhledem. Usedlost č. p. 11 se vyznačuje především velmi dobrým zachováním obytného stavení i jeho hospodářských částí. Obytné stavení a sýpka pochází z období pozdního baroka. Hodnota další památky – usedlosti č. p. 12 spočívá především v jeho bráně a brance pozdně středověkého původu. Cíl posoudit historii a současnost tohoto památkově chráněného území byl tedy naplněn. Co se týče cíle nastínění možné budoucnosti památkové zóny, autor práce došel k závěru, že je to právě status památkového území, které určuje, jakým směrem se zástavba na jejím území bude co nejšetrnějším a nerušivým způsobem ubírat. Tím, že je území právně chráněné, se zabraňuje výrazným změnám podoby historického jádra vsi a objektů v něm. Budoucnost zóny však může znamenat i povýšení dalších objektů na status Kulturní památka či větší zpřístupnění oblasti v cestovním ruchu a turistice.

Dalším cíle práce bylo stanovení srovnání všech vesnických památkových zón na území okresu Plzeň-město (jmenovitě Dýšina, Kyšice, Tymákov, Plzeň 4 – Bukovec, Plzeň 4 - Červený Hrádek, Plzeň 4 – Újezd, Plzeň 4 – Lobzy, Plzeň – Křimice, Plzeň 1 – Bolevec) se zkoumanou zónou VPZ Radčice. Ze srovnání vyplynulo, že zkoumaná ves se drží hodnotou, počtem kulturních památek a historickým vzhledem daného území mezi zónami přibližně uprostřed. Na území okresu se nachází jak zóny pozoruhodnější – Dýšina, Bolevec, tak z hledisek srovnávání méně zajímavé – Bukovec, Újezd. Každá vesnická památková zóna byla autorem práce navštívena. V příloze práce lze nalézt fotografické zachycení významných objektů nacházejících se na území dané vesnické zóny.

9 Zdroje

9.1 Tištěné zdroje

ANDERLE, Jan. *Radčice. Stavebně historický průzkum vsi*. Archiv NPÚ v Plzni. Plzeň, 1996.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňská předměstí*. Vyd. 1. Nava, Plzeň, 1997. ISBN: 80-7211-003-9, 136 s.

BUKAČOVÁ I., FOUĐ K., KAREL T., KŘEMENÁK J. *Lidová architektura – okres Plzeň – sever*. Státní památkový ústav v Plzni, Plzeň: 2002. ISBN: 80-85035-18-9.

ČECHURA, Martin. *Raně středověké osídlení v Plzni-Radčicích*. Archeologie doby hradištní v Čechách. (Sborník příspěvků z pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum doby hradištní v Čechách, konaného v Plzni 19.-21.5.2004). Západočeské muzeum, Plzeň, 2005. ISBN: 80-7247-044-2, 279 s.

EMLER, Josef (editor). *Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých, díl II*. Nákladem Jindřicha Jaroslava Clama Martinice: In commissione apud librarios Dr. Grégr & Ferd. Dattel, Praha, 1872, 530 s.

FOUĐ, Karel, **KAREL**, Tomáš. *Lidová architektura – okres Plzeň-město*. Národní památkový ústav. Nava, Plzeň, 1998.

FROLEC, Václav, **VAŘEKA** Josef. *Lidová architektura: encyklopedie*. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury, 1983, 358 s.

GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha: Academia, 2000, 238 s. ISBN 80-200-0780-6.

GRANÁT, Karel. *Restaurování sloupkových božích muk (Plzeň-Radčice)*. Archiv NPÚ v Plzni. Česko, 1999.

CHMELÍŘ, Václav. *Dosud neznámé rytířské sezení v Radčicích u Plzně*. Hláska, zpravodaj klubu Augusta Sedláčka, ročník XI, č.4, Plzeň, 2000. ISSN: s. 49-51. 1212-4974.

JENÍČEK, Vladimír. *Povídání o Radčicích*. Nepublikovaný strojopis kronikáře V. Jeníčka, dokončený v r. 1992. 299 s.

KIBIC K., KUČA K., KUČOVÁ V. *Novostavby v památkově chráněných sídlech*. NPÚ: Generální ředitelství, Praha, 2004. ISBN: 80-86234-54-1, 151 s.

KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. [Díl I., Soudní okres Kralovický]. Kralovice: nákladem Kralovického okresu, 1930. ISBN (váz.). 516 s.

KOHOUT, Jaroslav. *Bombardování Radčic 14. května 1943*. MO Plzeň 7. Plzeň-Radčice, 2013.

MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie. *Starší dějiny vsi Radčice (č. ob. Plzeň) v písemných pramenech*. Minulostí Západočeského kraje. sv. 44, Plzeň, 2009. s. 7-18. ISSN 0544-3830.

PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic III. - Západní Čechy*. Libri Praha, 2005. 80-7277-150-7, 440 s.

PEŠTA, Jan. *Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel*, NPÚ, Praha, 2014 ISBN: 978-80-86516-78-3, 170 s.

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3, M-Ř*. Česká akademie věd a umění. Státní nakladatelství učebnic. Praha 1951. 629 s.

SEDLÁČEK, August. *Zbytky register králů římských a českých z let 1361-1480*. Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha, 1914, 374 s. 4

ŠINDELÁŘ, Jaroslav. *Restaurátorská zpráva. Restaurování kamenných prvků na kapli v Radčicích*. Archiv NPÚ v Plzni. Plzeň, 2015.

ŠKABRADA, Jiří. *Lidové stavby. Architektura českého venkova*. Praha: Argo. 1. vyd., 1999, 246 s. ISBN: 80-7203-082-5.

WASKOVÁ M., ŠIROKÝ R. *Nástin topografie historického skvrňanského předměstí v Plzni a otázka polohy nejstaršího židovského hřbitova*, in: Nardí aristae, Sborník k sedemdesátým narozeninám Ivana Martinovského, Albis international, Ústí nad Labem, 2007. ISBN: 978-80-86971-42-1, 294 s.

ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. *Plzeňsko-Klatovsko — Soupis poddaných podle víry z roku 1651.* Národní archiv: 2017. ISBN: 978-80-7469-070-9, 715 s.

9.2 Internetové zdroje

LIPSKÝ, Zdeněk. Krajinné památkové zóny jako nástroj ochrany historické kulturní krajiny, 2014 [online] Dostupné z: <https://1url.cz/brxT7> [cit.2023-12-3]

Kronika, Plzeň – Radčice, rok 2015 [online]. Dostupné z: <https://1url.cz/RrxT8> [cit.2023-4-24]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň [online]
Dostupné z: <https://1url.cz/Brxi7> [cit. 2023-3-12]

Výpis památkově chráněných území Plzeňského kraje [online]
Dostupné z: <https://1url.cz/2rxjt> [cit.2023-3-12]

Národní památkový Ústav, Památkově chráněná území [online]
Dostupné z: <https://1url.cz/rrxjM> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: seznam Vesnických památkových zón [online] Dostupné z: <https://1url.cz/2rxwL> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Dýšina [online]
Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/dysina-7665626> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Dýšina, seznam chráněných prvků [online] Dostupné z: <https://1url.cz/grxjK> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Kyšice [online]
Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kysice-7665638> [cit.2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Kyšice, seznam chráněných prvků [online] Dostupné z: <https://1url.cz/jrxjr> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Křimice [online] Dostupné z: <https://1url.cz/prxj1> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Křimice, seznam chráněných prvků [online] Dostupné z: <https://1url.cz/drxje> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 1 - Bolevec [online] Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/plzen-1-bolevec-7664210> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 1 – Bolevec, seznam chráněných prvků [online] Dostupné z: <https://1url.cz/7rxjQ> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4 – Bukovec [online] Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/plzen-4-bukovec-7664214> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4 – Červený Hrádek [online] Dostupné z: <https://1url.cz/Prxjw> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4 – Červený Hrádek, seznam chráněných prvků [online] Dostupné z: <https://1url.cz/qrxjo> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4 – Lobzy [online] Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/plzen-4-lobzy-7664226> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4 – Lobzy, seznam chráněných prvků [online] Dostupné z: <https://1url.cz/1rxjN> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Plzeň 4 – Újezd [online]
Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/plzen-4-ujezd-7664218> [cit. 2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Tymákov [online]
Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/tymakov-7665614> [cit.2023-3-12]

Národní Památkový Ústav, Památkový katalog: Tymákov, seznam chráněných prvků [online]
Dostupné z: <https://1url.cz/orxjH> [cit. 2023-3-12]

Územně identifikační registr ČR. *Katastrální území Radčice u Plzně*: podrobné informace. [online]. Dostupné z: <http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/737411/Radcice-u-Plzne> [cit. 2022-10-25]

Český statistický úřad: *Výsledky sčítání 2021 – otevřená data*. [online] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-scitani-2021-otevrena-data> [cit. 2022-10-22]

Regiony.kurzy.cz: *Radčice, část obce v obci Plzeň – Města a obce*. [online] Dostupné z: <https://regiony.kurzy.cz/plzen/radcice-cast/> [cit. 2022-11-14]

Český statistický úřad: *Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2011* [online]
Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/iii-pocet-obyvatel-a-domu-podle-kraju-okresu-obci-a-casti-obci-v-letech-1869-2011_2015 [cit. 2022-11-14]

Vejprnice.eu. *Pání z Vrtby a Vejprnice léta páně 1646-1830* [online]. Dostupné z: <https://www.vejprnice.eu/z-historie-obce/pani-z-vrtby-a-vejprnice-leta-pane.html> [cit. 2023-3-13]

Národní památkový Ústav, Památkový katalog: Kaple v Radčicích [online], Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kaple-15037366> [cit. 2023-03-26]

Křížky a vetřelci, Katalog drobného umění na území Plzně: Kaple na hřbitově v Radčicích [online], Dostupné z: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/2343/> [cit. 2023-4-3]

Národní památkový Ústav, Památkový katalog: Boží muka v Radčicích [online]
Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/bozi-muka-15049151> [cit. 2023-4-3]

Národní památkový Ústav, Památkový katalog: Venkovská usedlost č. p. 11 [online]
Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-18697342> [cit. 2023-2-28]

Národní Památkový Ústav, Památkový Katalog: Venkovská usedlost č. p. 12 [online]
Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-18716533> [cit. 2023-3-26]

Národní památkový Ústav: Památkový Katalog: Trafostanice v Radčicích [online]
Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/trafostanice-25935049> [cit. 2023-3-20]

Křížky a vetřelci, Katalog drobného umění na území Plzně: Kříž na hřbitově v Radčicích [online] Dostupné z: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/2419/> [cit. 2023-3-21]

Křížky a vetřelci, Katalog drobného umění na území Plzně: Kaple na hřbitově v Radčicích [online] Dostupné z: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/2343/> [cit. 2023-3-21]

Křížky a vetřelci, Katalog drobného umění na území Plzně: Kříž v Radčicích u hřiště [online] Dostupné z: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/3478/> [cit. 2023-3-22]

Křížky a vetřelci, Katalog drobného umění na území Plzně: Pamětní deska vojákům 3. armády USA [online] Dostupné z: <https://1url.cz/rrxj2> [cit. 2023-3-22]

Národní památkový Ústav: Památkový Katalog: Kaple Panny Marie [online] Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kaple-panny-marie-15017815> [cit. 2023-3-22]

Národní památkový ústav, Památkový Katalog: Mirkovice, Venkovská usedlost, z toho jen Špýchar [online], Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-z-toho-jen-spychar-19206429> [cit. 2023-04-04]

Národní památkový ústav, Památkově chráněná území [online] Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/pamatkova-pece/pamatkovy-fond/pamatkove-chranena-uzemi> [cit. 2023-4-11]

Národní památkový ústav, Památkový Katalog: Kalikovský most [online] Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kalikovsky-most-15028545> [cit. 2023-4-12]

kalikovskymlyn.cz: Historie kalikovského mlýna [online]

Dostupné z: <https://kalikovskymlyn.cz/o-nas/historie/> [cit. 2023-4-12]

9.3 Právní zdroje

- Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy, čl. 1
- Zákon ČNR, č.20/1987 Sb., o státní památkové péči
- Vyhláška Ministerstva kultury č. 249/1995 Sb., o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

10 Příloha

10.1 Seznam obrazových příloh

Obr. 1 – Znázornění Městského obvodu 7 – Radčice v rámci města Plzně a katastrální území vsi

[Waldemar] Mapka umístění městského obvodu Plzeň 7 – Radčice [online] In: wikimediacommons.com, 15/1/2015 [cit. 2023-4-21] Dostupné z: <https://1url.cz/GrxTI>

Obr. 2 - Katastrální území Radčice u Plzně

Katastrální území Radčice u Plzně. [online] In: ikatastr.cz [cit. 2023-4-22] Dostupné z: <https://1url.cz/DrxTF>

Obr. 3 – Mapa vsi Radčice

Letecká mapa území vsi Radčice [online]. In: mapy.cz [cit. 2023-4-22] Dostupné z: <https://1url.cz/prxTa>

Obr. 4 – Mapa stabilního katastru vsi Radčice, r. 1839

ČÚZK: 6316-1 Radčice u Plzně – dříve Ratschitz (Ratčic), Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880 – Čechy. In: ags.cuzk.cz [online] Rok 1839. [cit. 2023-4-23] Dostupné z: <https://1url.cz/nrxT3>

Obr. 5 – Návrh památkové zóny, r. 1994

Národní památkový ústav v Plzni. Návrh památkové zóny v Radčicích. In: iispp.npu.cz [online]. 11/1994. [cit. 2023-4-23] Dostupné z: <https://1url.cz/SrxTT> [cit. 2023-4-21]

Obr. 6 – VPZ Radčice – Budova místní základní školy ²⁰⁷

Obr. 7 - VPZ Radčice – Pomník památce padlých radčických občanů v 1. světové válce

Obr. 8 - VPZ Radčice – Pomník památce zemřelých v r. 1943 při bombardování Plzně

Obr. 9 – VPZ Radčice – Kříž na hřbitově

Obr. 10 – VPZ Radčice – Kaple na hřbitově

²⁰⁷ Obrazové přílohy č. 6–62 jsou vytvořeny autorem práce v dubnu roku 2023.

- Obr. 11 – VPZ Radčice – Dům č.p. 53
- Obr. 12 – VPZ Radčice – Kříž v ul. Na Jívách
- Obr. 13 – VPZ Radčice – Kříž v ul. Košutecká
- Obr. 14 – Novogotická vila Lobkowiczů, přezdívaná Zámeček
- Obr. 15 – Kalikovský mlýn a most
- Obr. 16 – Mariánská kaple v lese Kyjov
- Obr. 17 – VPZ Radčice – Pamětní deska vojákům 3. armády USA na budově ÚMO 7
- Obr. 18 – VPZ Radčice – Pamětní deska Mistra Jana Husa na budově základní školy
- Obr. 19 – VPZ Radčice – Kaple na návsi
- Obr. 20 - VPZ Radčice – Kaple na návsi, detail zadní stěny
- Obr. 21 – VPZ Radčice – Boží muka
- Obr. 22 – VPZ Radčice – Boží muka, detail
- Obr. 23 – VPZ Radčice – Venkovská usedlost č.p. 12
- Obr. 24 – VPZ Radčice – Brána venkovské usedlosti č.p. 12
- Obr. 25 – VPZ Radčice – Venkovská usedlost č.p. 11
- Obr. 26 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 7
- Obr. 27 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 8
- Obr. 28 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 13
- Obr. 29 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 14
- Obr. 30 – VPZ Radčice – Stavba hostince č.p. 15
- Obr. 31 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 16 a stavení č.p. 31
- Obr. 32 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 17
- Obr. 33 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 27
- Obr. 34 – VPZ Dýšina – Kostel nejsvětější trojice a sv. Šimona a Judy

- Obr. 35 – VPZ Dýšina – fara
- Obr. 36 – VPZ Dýšina – usedlost č.p. 8 na náměstí Míru
- Obr. 37 – VPZ Dýšina – usedlost č.p. 3, ul. V Brožíka
- Obr. 38 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, usedlost č.p. 1/3
- Obr. 39 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, usedlost č.p. 1/3
- Obr. 40 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, boží muka č. 1 – Plaská ul.
- Obr. 41 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, boží muka č. 2 – tzv. Gryspekovská, náves
- Obr. 42 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, boží muka č. 3 – tzv. Pechatovská, náves
- Obr. 43 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, boží muka č. 4 – náves
- Obr. 44 – VPZ Křimice – sousoší piety na návsi
- Obr. 45 – VPZ Křimice – zámek s barokní sochařskou výzdobou
- Obr. 46 – VPZ Křimice – usedlost č.p. 55/2
- Obr. 47 – VPZ Křimice – usedlost č.p. 39/3
- Obr. 48 – VPZ Plzeň 4 – Újezd, pohled na návesní zástavbu
- Obr. 49 – VPZ Plzeň 4 – Újezd, pohled na návesní zástavbu
- Obr. 50 – VPZ Plzeň 4 – Bukovec, stavení č.p.1 na Zemědělském náměstí
- Obr. 51 – VPZ Plzeň 4 – Bukovec, stavení č.p.5 na Zemědělském náměstí
- Obr. 52 – VPZ Plzeň 4 – Lobzy – Rychta č.p. 1/5 a venkovská usedlost č.p. 2/4
- Obr. 53 – VPZ Plzeň 4 – Červený Hrádek – Kaple sv. Šimona a Judy
- Obr. 54 – VPZ Plzeň 4 – Červený Hrádek – Venkovská usedlost č.p. 68/1
- Obr. 55 – VPZ Tymákov – Ohrazení rychty
- Obr. 56 – VPZ Tymákov – Sýpka a vjezd do venkovské usedlosti č.p. 69
- Obr. 57 – VPZ Tymákov – venkovská usedlost č.p. 71
- Obr. 58 – VPZ Tymákov – venkovská usedlost č.p. 58

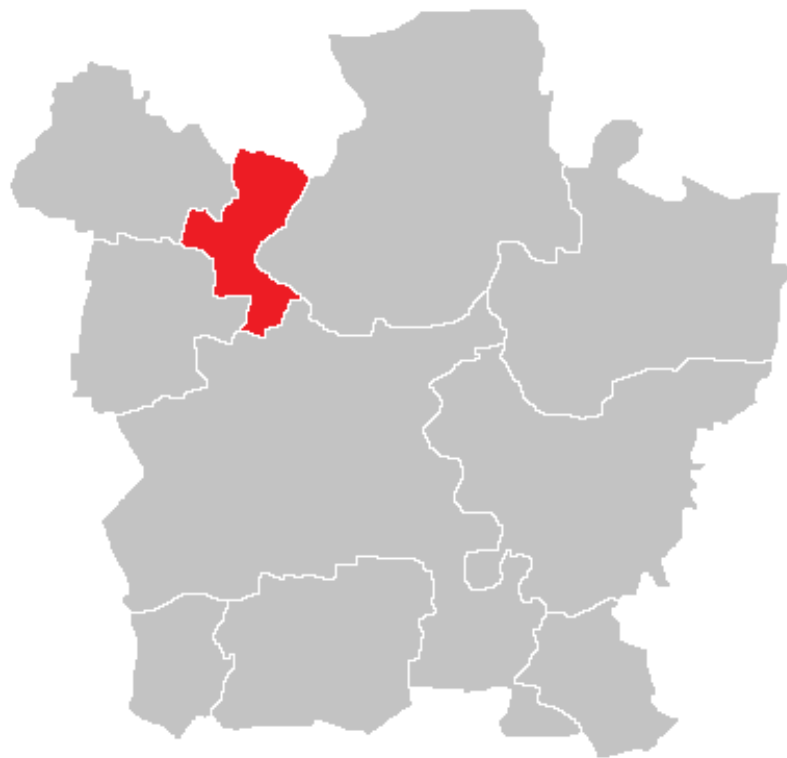
Obr. 59 – VPZ Kyšice – kaple na návsi

Obr. 60 – VPZ Kyšice – venkovská usedlost č.p. 34

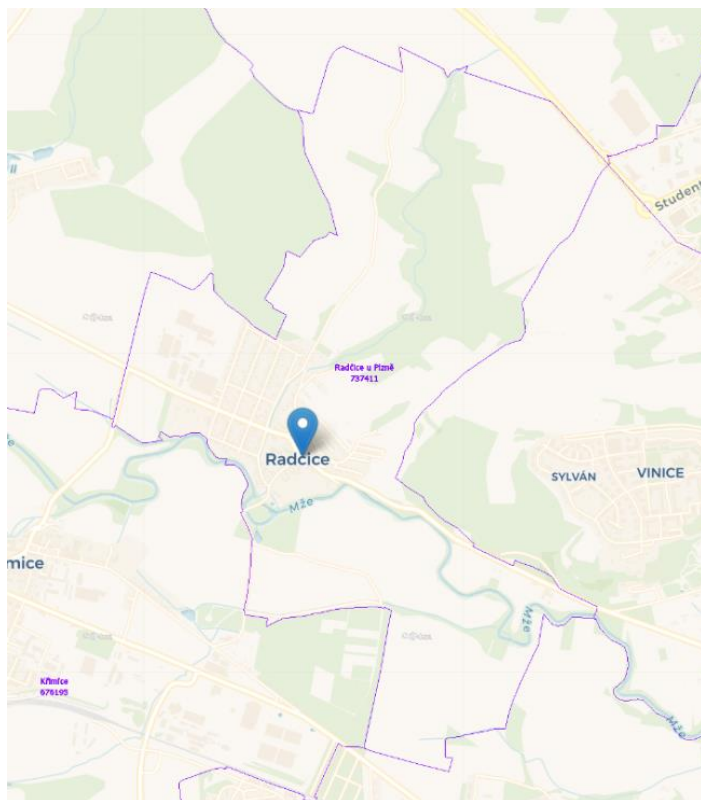
Obr. 61 – VPZ Kyšice – Brána, branka sýpka venkovské usedlosti

Obr. 62 – VPZ Kyšice – chlévy v rámci usedlosti, návěs 15

10.2 Obrazové přílohy práce

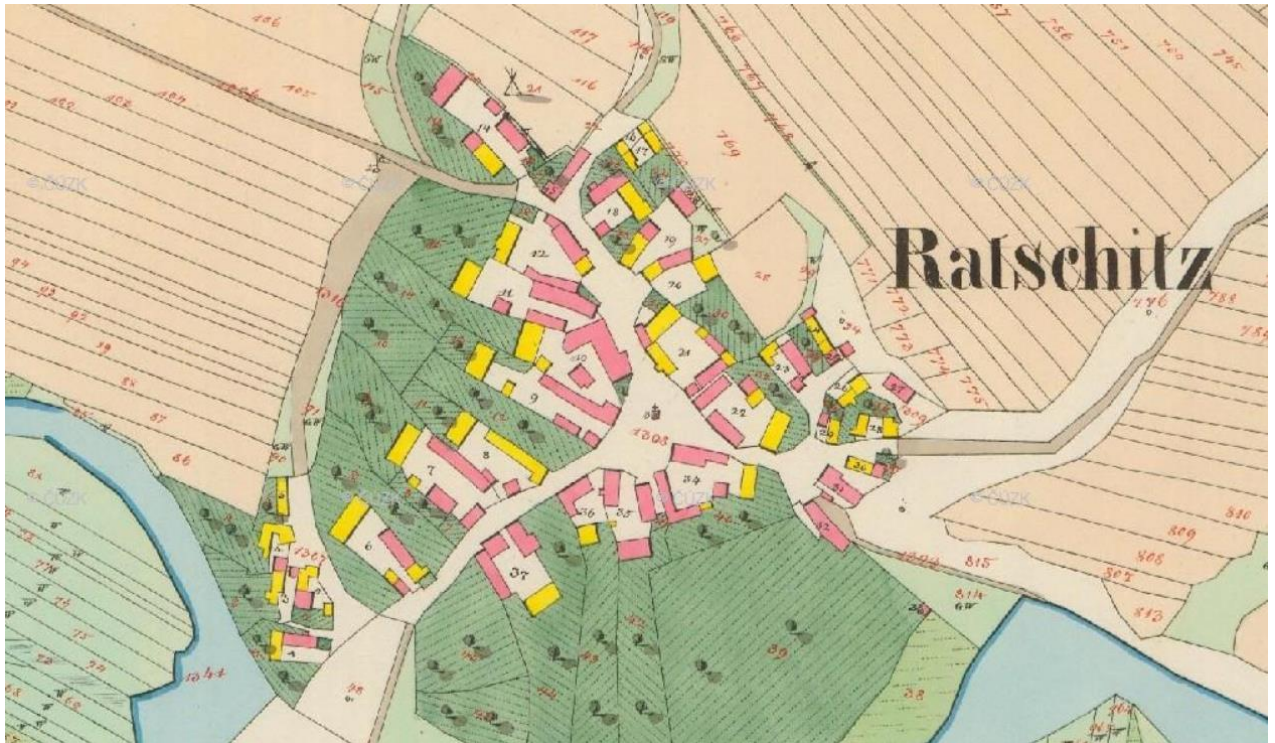
Obr. 1 – Znázornění Městského obvodu 7 – Radčice v rámci města Plzně

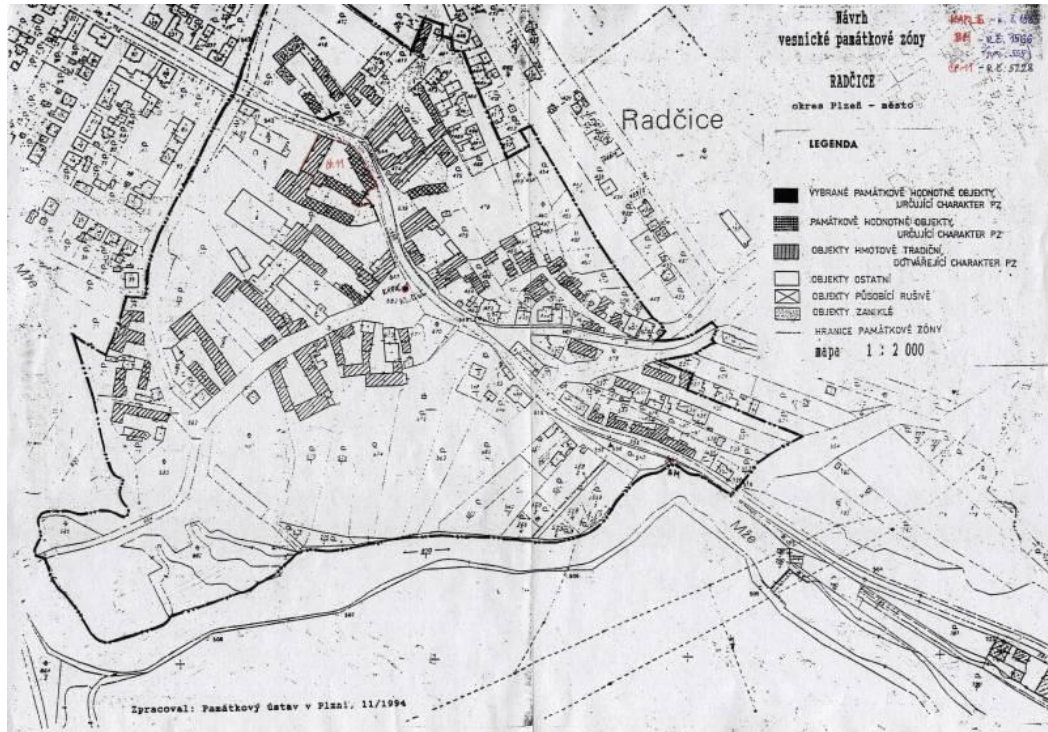
Obr. 2 - Katastrální území Radčice u Plzně

Obr. 3 – Mapa vsi Radčice

Obr. 4 – Mapa stabilního katastru vsi Radčice, r. 1839

Obr. 5 – Návrh památkové zóny, r. 1994

Obr. 6 – VPZ Radčice – Budova místní základní školy

Obr. 7 - VPZ Radčice – Pomník památce padlých radčických občanů v 1. světové válce

Obr. 8 - VPZ Radčice – Pomník památce zemřelých v r. 1943 při bombardování
Plzně

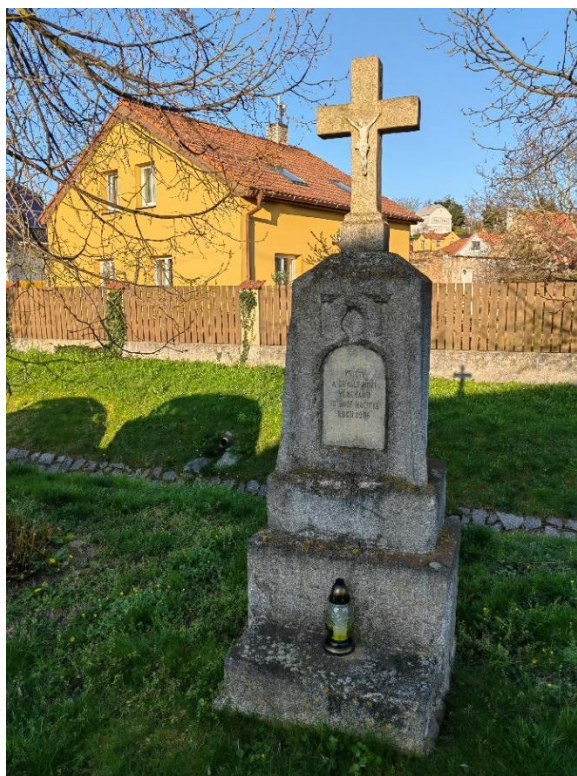
Obr. 9 – VPZ Radčice – Kříž na hřbitově

Obr. 10 – VPZ Radčice – Kaple na hřbitově

Obr. 11 – VPZ Radčice – Dům č.p. 53

Obr. 12 – VPZ Radčice – Kříž v ul. Na Jívách

Obr. 13 – VPZ Radčice – Kříž v ul. Košutecká

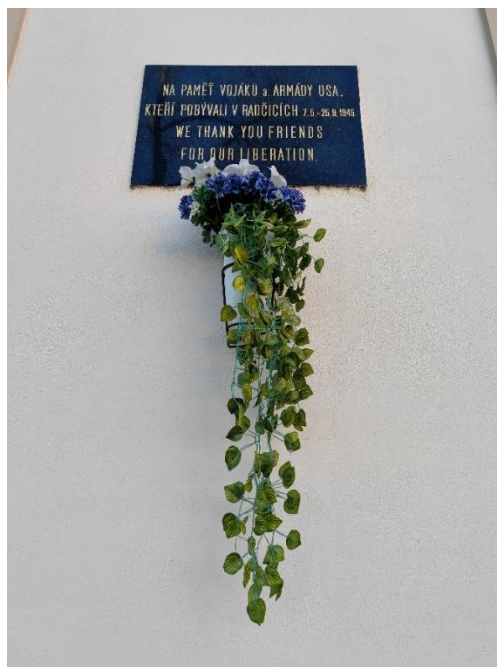
Obr. 14 – Novogotická vila Lobkowiczů, přezdívaná Zámeček

Obr. 15 – Kalikovský mlýn a most

Obr. 16 – Mariánská kaple v lese Kyjov

Obr. 17 – VPZ Radčice – Pam. deska vojákům 3. armády USA na budově ÚMO 7

Obr. 18 – VPZ Radčice – Pamětní deska Mistra Jana Husa na budově základní školy

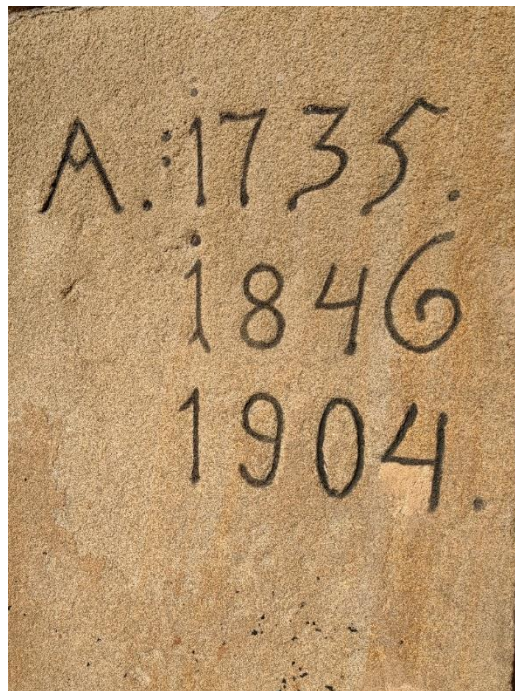
Obr. 19 – VPZ Radčice – Kaple na návsi

Obr. 20 - VPZ Radčice – Kaple na návsi, detail zadní stěny

Obr. 21 – VPZ Radčice – Boží muka

Obr. 22 – VPZ Radčice – Boží muka, detail

Obr. 23 – VPZ Radčice – Venkovská usedlost č.p. 12

Obr. 24 – VPZ Radčice – Brána venkovské usedlost č.p. 12

Obr. 25 – VPZ Radčice – Venkovská usedlost č.p. 11

Obr. 26 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 7

Obr. 27 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 8

Obr. 28 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 13

Obr. 29 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 14

Obr. 30 – VPZ Radčice – Stavba hostince č.p. 15

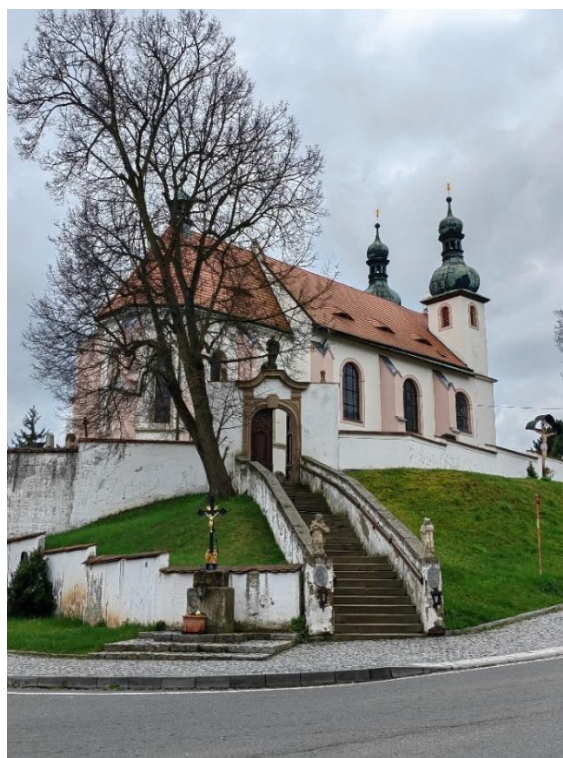
Obr. 31 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 16 a stavení č.p. 31

Obr. 32 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 17

Obr. 33 – VPZ Radčice – Stavení č.p. 27

Obr. 34 – VPZ Dýšina – Kostel nejsvětější trojice a sv. Šimona a Judy

Obr. 35 – VPZ Dýšina – fara

Obr. 36 – VPZ Dýšina – usedlost č.p.8 na náměstí Míru

Obr. 37 – VPZ Dýšina – usedlost č.p.3, ul. V. Brožíka

Obr. 38 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, usedlost č.p. 1/3

Obr. 39 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, usedlost č.p. 1/3

Obr. 40 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, boží muka č. 1 – Plaská ul.

Obr. 41 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, boží muka č. 2 – tzv. Gryspekovská, náves

Obr. 42 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, boží muka č. 3 – tzv. Pechatovská, náves

Obr. 43 – VPZ Plzeň 1 – Bolevec, boží muka č. 4 – náves

Obr. 44 – VPZ Křimice – sousoší piety na návsi

Obr. 45 – VPZ Křimice – zámek s barokní sochařskou výzdobou

Obr. 46 – VPZ Křimice – usedlost č.p. 55/2

Obr. 47 – VPZ Křimice – usedlost č.p. 39/3

Obr. 48 – VPZ Plzeň 4 – Újezd, pohled na návesní zástavbu

Obr. 49 – VPZ Plzeň 4 – Újezd, pohled na návěsní zástavbu

Obr. 50 – VPZ Plzeň 4 – Bukovec, stavení č.p.1 na Zemědělském náměstí

Obr. 51 – VPZ Plzeň 4 – Bukovec, stavení č.p.5 na Zemědělském náměstí

Obr. 52 – VPZ Plzeň 4 – Lobzy – Rychta č.p. 1/5 a venkovská usedlost č.p. 2/4

Obr. 53 – VPZ Plzeň 4 – Červený Hrádek – Kaple sv. Šimona a Judy

Obr. 54 – VPZ Plzeň 4 – Červený Hrádek – Venkovská usedlost č.p. 68/1

Obr. 55 – VPZ Tymákov – Ohrazení rychty

Obr. 56 – VPZ Tymákov – Sýpka a vjezd do venkovské usedlosti č.p. 69

Obr. 57 – VPZ Tymákov – venkovská usedlost č.p. 71

Obr. 58 – VPZ Tymákov – venkovská usedlost č.p. 58

Obr. 59 – VPZ Kyšice – kaple na návsi

Obr. 60 – VPZ Kyšice – venkovská usedlost č.p. 34

Obr. 61 – VPZ Kyšice – Sýpka venkovské usedlosti na návsi

Obr. 62 – VPZ Kyšice – chlévy v rámci usedlosti, náves 15